

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Bradač

**Strateški pomen prizadevanj za neširjenje jedrskega orožja po
hladni vojni**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Bradač

Mentor: doc. dr. Vinko Vegič

**Strateški pomen prizadevanj za neširjenje jedrskega orožja po
hladni vojni**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvala

Za strokovno pomoč in usmerjanje pri izdelavi diplomskega dela se najlepše zahvaljujem mentorju docentu dr. Vinku Vegiču.

Iskreno se zahvaljujem tudi svojim staršem za vso spodbudo podporo in pomoč.

Strateški pomen prizadevanj za neširjenje jedrskega orožja po hladni vojni

Za neširjenje jedrskega orožja si ljudje prizadevajo že od njegovega nastanka. Neprolieracijski režim si prizadeva ustaviti jedrsko širjenje. Jedro neprolieracijskega režima tvorita Pogodba o neširjenju jedrskega orožja in Mednarodna agencija za atomsko energijo. Politika neširjenja jedrskega orožja bo uspešna le, če bodo države med seboj sodelovale. Pomembno je, da države pri uresničevanju politike neširjenja jedrskega orožja sledijo občemu interesu, ne pa da zasledujejo svoje lastne interese. Obči interes je vsekakor uničenje jedrskega orožja. Če se želimo izogniti morebitni namerni ali pa nenamerni uporabi jedrskega orožja bi morali jedrsko orožje uničiti in vzpostaviti abolicionistični režim. Samo s političnim konsenzom lahko pridemo do takšnega režima. Uničenje jedrskega orožja predstavlja politični problem, ki ga lahko rešijo samo politiki držav z medsebojnim sodelovanjem. Sodelovati morajo tako države imetnice jedrskega orožja, kot tudi države neimetnice jedrskega orožja. Države bi morale ukiniti politiko dvojnih meril glede jedrskega širjenja ter v primeru kršenja neprolieracijske norme odreagirati vedno enako. Da bo neprolieracijski režim uspešen, je treba državam, ki želijo pridobiti jedrsko orožje zagotoviti varnost. Izboljšanje varnosti lahko omeji ali pa celo ustavi jedrsko širjenje.

KLJUČNE BESEDE: jedrsko orožje, neprolieracijski režim, Pogodba o neširjenju jedrskega orožja, Mednarodna agencija za jedrsko energijo, abolicionistični režim.

Strategic meaning of efforts for non-proliferation of nuclear weapons of nuclear weapons after the cold war

For the non-proliferation of nuclear weapons people endeavour since they were invented. The non-proliferation regime is trying to stop the nuclear proliferation. The Non-proliferation Treaty and the International Atomic Energy Agency are the foundations of the non-proliferation regime. The Policy of the non-proliferation of nuclear weapons could succeed only if the states cooperated with each other. It is necessary that the states follow common interest and not their personal interests, when they are achieving the non-proliferation goals. Common interest is definitely the abolition of nuclear weapons. If we wish to avoid deliberate or accidental use of nuclear weapons, we must abolish nuclear weapons and found an abolition regime. We could achieve the nuclear-weapons-free world only with political consensus. Abolishing of nuclear weapons presents a political problem which can only be solved among politicians and with the cooperation among the states. All the states should be included- that means nuclear weapon states as well as non-nuclear weapon states. Countries should do away with the politics of double standards concerning the nuclear proliferation. In case it comes to the violation of the non-proliferation norm the countries should always react in the same way. In order to keep the non-proliferation regime successful it is essential to protect the countries that want to get access to the nuclear weapons. Improving the security can limit or even stop the nuclear proliferation.

KEY WORDS: nuclear weapons, non-proliferation regime, Non-Proliferation Treaty, International Atomic Energy Agency, abolition regime.

Kazalo

1 UVOD	9
2 METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI OKVIR	10
2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA	10
2.2 CILJI	10
2.3 RAZISKOVALNE METODE	10
2.4 HIPOTEZE	11
2.5 OSNOVNI POJMI	11
2.5.1 Jedrsko orožje	11
2.5.2 Bogatenje urana	11
2.5.3 Orožje za množično uničevanje	12
2.5.4 Jedrsko širjenje	12
3 JEDRSKO ZASTRAŠEVANJE	13
3.1 NUCLEAR POSTURE REVIEW (NPR)	14
3.2 MAD & NUT OZIROMA TRADICIONALISTI & MARGINALCI	16
3.3 JEDRSKO ZASTRAŠEVANJE IN TERORIZEM	16
3.4 JE POLITIKA JEDRSKEGA ZASTRAŠEVANJA ŠE PRIMERNA?	17
4 IRANSKI JEDRSKI PROGRAM	20
4.1 E ₃ POBUDA, TEHERANSKA DEKLARACIJA, PARIŠKI DOGOVOR	20
4.2 IRANSKI MOTIVI	22
4.3 STRATEGIJA ZDA	23
4.4 PRITISKI IN SANKCIJE	23
4.5 RESOLUCIJE ZN PROTI IRANU	23
4.6 KAKO DALEČ JE IRAN OD RAZVOJA JEDRSKEGA OROŽJA?	25
5 NEPROLIFERACIJSKI REŽIM	28
5.1 POGODBA O NEŠIRJENJU JEDRSKEGA OROŽJA (NPT)	28
5.2 KAKO OKREPITI PNJO?	29
5.3 SPORAZUM SAFEGUARDS	30
5.4 MEDNARODNA AGENCIJA ZA ATOMSKO ENERGIJO (IAEA)	31
5.5 KONTROLA IZVOZA JEDRSKIH TEHNOLOGIJ	31
5.6 VARNOSTNA ZAGOTOVILA	33
5.7 MEDNARODNE POGODBE	34
5.8 RESOLUCIJA VS	34
5.9 PSI (PROLIFERATION SECURITY INITIATIVE)	34
5.10 GTRI	36
5.11 VOJAŠKO POSREDOVANJE	37
5.12 POLITIKA DVOJNIH MERIL?	37
6 ABOLICIONISTIČNI REŽIM	39
6.1 PROBLEMI RELEVANTNI ZA ABOLICIONIZEM	39
6.1.1 Skrito in nevrnjeno orožje	39
6.1.2 Jedrski terorizem	40
6.1.2.1 Nestabilne države imetnice jedrskega orožja – Pakistan kot primer	41
6.1.2.2 Je Al-Qaeda jedrska grožnja?	41
6.1.3 Skrivni jedrski program	42

6.1.4 Skupna sočasna odločitev.....	43
6.2 POMISLEKI IN OVIRE.....	43
6.2.1 Ugovor, da se jedrsko orožje ne uporablja samo za zastraševanje	43
6.2.2 Pomislek da bo abolicionistični režim neučinkovit.....	44
6.2.3 Ugovor, da se lahko z jedrskim orožjem varno in razumno upravlja.....	44
6.2.4 Ravnotežje v konvencionalni oborožitvi	44
6.3 VERIFIKACIJA	45
6.4 POBUDE ZA DENUKLEARIZACIJO	47
6.4.1 Cone.....	47
6.4.2 The Canberra Commission Report (14. Avgust 1996).....	48
6.4.3 Model Nuclear Weapons Convention	48
6.4.4 Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (PNJO) in New Agenda Coalition	49
6.4.5 Nuclear Threat Initiative (NTI).....	49
6.5 TEHNIČNI UKREPI	50
6.5.1 Cepljivi material.....	50
6.5.2 Omejevanje konvencionalne oborožitve.....	50
6.5.3 Upravljanje jedrske industrije v svetu brez jedrskega orožja.....	51
6.5.4 Jedrski hedging	52
6.6 TAKOŠNJI UKREPI POTREBNI ZA DENUKLEARIZACIJO.....	53
6.6.1 Detargeting	53
6.6.2 Dealerting.....	53
6.6.3 No first use.....	53
7 ZAKLJUČEK.....	54
8 LITERATURA	56

Kazalo tabel

Tabela 6.1: Ameriške in britanske zaloge VOU in plutonija med leti 1994 in 2002.....	46
Tabela 6.2: Delež sredstev ki so ga države porabile za vojsko v letu 1990 in 1999.....	51

SEZNAM KRATIC

ABACC – Brazilsko-Argentinska agencija za nadzor nad jedrskimi snovmi

CIA – Central Intelligence Agency (Ameriška obveščevalna agencija)

CTBT – Comprehensive nuclear test-ban treaty (Pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov)

DIJO – država imetnica jedrskega orožja

DNJO – država neimetnica jedrskega orožja

E3 – Velika Britanija, Francija Nemčija (pogajalska skupina)

E3 + 3 – E3 ter Kitajska, Rusija in ZDA

EU – Evropska Unija

EURATOM – Evropska skupnost za atomsko energijo

IAEA – International Atomic Energy Agency (Mednarodna agencija za atomsko energijo)

MAD – mutually assured destruction

NOU – nizkoobogateni uran

NPR – Nuclear Posture Review

NPT – Non-Proliferation Treaty (PNJO – Pogodba o neširjenju jedrskega orožja)

NR – neproliferacijski režim

NSG – Nuclear Suppliers Group (Skupina jedrskih dobaviteljic)

NUT – nuclear utilization theory

PSI – Proliferation Security Initiative

START – pogodbe o skrčenju količine strateškega jedrskega orožja

SZ – Sovijetska Zveza

VOU – visokoobogateni uran

VS – Varnostni svet (Organizacije združenih narodov)

ZDA – Združene države Amerike

ZN – Združeni narodi

1 UVOD

Ljudje so si za denuklearizacijo prizadevali že od nastanka jedrskega orožja. Prvi načrt za denuklearizacijo, ki je danes že opuščen seže v leto 1946. Gre za Acheson-Lilienthal report. Tako je bilo najbrž zaradi tega, ker so ljudje že med drugo svetovno vojno, ko je bilo jedrsko orožje prvokrat in doslej edinkrat uporabljeno, spoznali, da ima posamezna jedrska bomba izjemno rušilno moč. Prav zaradi te izjemne rušilne moči se ljudje jedrskega orožja na splošno bojijo precej bolj, kot drugih vrst orožja za množično uničevanje.

V diplomski nalogi opisujem neproliferacijski režim, katerega jedro tvorijo pogodba o neširjenju jedrskega orožja (NPT), sporazum safeguards, organizacija IAEA, ter skupina jedrskih dobaviteljic (NSG).

V pričujoči diplomski nalogi opisujem tudi, katere politične in tehnične ukrepe bi bilo potrebno sprejeti, če bi želeli popolnoma odpraviti jedrsko orožje oziroma vzpostaviti učinkovit abolicionistični režim.

Nisem se mogel izogniti tudi aktualni temi, gre seveda za iranski jedrski program. Mednarodna skupnost se namreč boji, da bi Iran z bogatenjem urana v okviru svojega civilnega jedrskega programa ta uran uporabil za izgradnjo jedrskega orožja. Res pa je tudi, da mednarodna skupnost nima zanesljivih dokazov, s katerimi bi podprla ali pa ovrgla te sume.

Opisal sem tudi koncept jedrskega zastraševanja in fenomen jedrskega terorizma ter revizijo Ameriške jedrske strategije v okviru dokumenta NPR (Nuclear Posture Review) iz leta 2010.

2 METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA

Osrednja tema diplomskega dela je opisati strateški pomen prizadevanj za neširjenje jedrskega orožja, se pravi opisati delovanje neproliferacijskega režima, ki si prizadeva za neširjenje jedrskega orožja. Opisal sem tudi temeljne politične in tehnične ukrepe, ki bi bili potrebni za učinkovito vzpostavitev abolicionističnega režima.

Razdelal sem tudi Iransko jedrsko vprašanje oziroma Iranski jedrski program vse od njegovega razkritja avgusta leta 2002 pa do danes. Opisal sem tudi koncept jedrskega zastraševanja.

2.2 CILJI

Glavni cilj diplomskega dela je preučiti mehanizme neproliferacijskega režima, ki skuša državam prepričati, da bi razvile jedrsko orožje ter hkrati ugotoviti kaj vse bi bilo potrebno postoriti, da bi vzpostavili učinkovit abolicionistični režim.

2.3 RAZISKOVALNE METODE

V diplomskem delu sem do podatkov prišel z različnimi raziskovalnimi metodami. Iskal sem literaturo, ki je povezana z neširjenjem jedrskega orožja. Literaturo sem dobil v knjižnici (knjige, članki, publikacije) ter na internetu.

Z deskriptivno analizo sem predstavil in opisal temeljne pojme, ki so v diplomskem delu velikokrat omenjeni. Uporabil pa sem tudi zgodovinsko analizo, pri iranskem jedrskem programu ter tudi pri razlagi mehanizmov neproliferacijskega režima.

2.4 HIPOTEZE

V okviru diplomske naloge sem si zastavil naslednje hipoteze.

H₁: Prizadevanja za neširjenje jedrskega orožja so strateškega pomena za ohranitev neproliferacijskega režima ter v končni fazi tudi za vzpostavitev učinkovitega abolicionističnega režima.

H₂: Neproliferacijski režim lahko prepreči širjenje jedrskega orožja.

H₃: Prizadevanja za neširjenje jedrskega orožja so strateškega pomena, saj preprečujejo nameren oziroma nekontroliran transfer jedrskega materiala in orožja teroristom.

2.5 OSNOVNI POJMI

2.5.1 Jedrsko orožje

Obstajata dva tipa jedrskega orožja, fisijsko in fuzijsko orožje. Fisijsko orožje oz. atomska bomba je bolj enostavno in cenejše kot fuzijsko orožje oz. vodikova bomba (Goldstein 2003, 242). Temeljni materialno-tehnični pogoji za izdelavo jedrskega orožja so po Lubiju (1999, 81):

- zadostna količina cepljivega materiala
- konstrukcijski načrt za izdelavo jedrskega orožja ter
- nejedrske sestavine orožja in sposobnost združitve jedrskih in nejedrskih komponent v delujočo celoto

2.5.2 Bogatenje urana

Jedrski material, ki se uporablja za izgradnjo jedrskega orožja je lahko uran ali pa plutonij. Uran se nahaja v uranovi rudi, sestavljata pa ga dva izotopa U₂₃₅ in U₂₃₈. Bogatenje urana je proces s katerim se poveča koncentracija radioaktivnega izotopa U-235. Pri uranu v naravi je delež izotopa U-₂₃₅ 0,7%. Če pa se delež izotopa poveča od 3,5 – 5% se uran lahko uporablja kot gorivo za reaktorje. Če je izotopa U-₂₃₅ več kot 90% se uran lahko uporabi tudi za izdelavo jedrskega orožja. Bogatenje urana se v Iranu izvaja s pomočjo plinskih centrifug (Forsberg in drugi 1995, 39; Fitzpatrick 2008, 19).

2.5.3 Orožje za množično uničevanje

Jedrsko orožje imenujemo tudi orožje za množično uničevanje (WMD – Weapons of Mass Destruction). Poleg jedrskega orožja med orožje za množično uničevanje uvrščamo tudi kemično in biološko orožje. Orožje za množično uničevanje se od konvencionalnega orožja razlikuje v obsegu posledic. Država lahko s takim orožjem postane mnogo močnejša (Forsberg in drugi 1995, 14–17). Orožje za množično uničevanje se od konvencionalnega orožja loči tudi po visoki stopnji smrtnosti. Če je orožje za množično uničevanje nameščeno na balistične rakete, lahko zadane katerokoli območje na svetu (Goldstein 2003, 240).

2.5.4 Jedrsko širjenje

Tradicionalna (klasična) opredelitev jedrskega širjenja je po Lubijevi definiciji (1999, 37) povečevanje števila DIJO, dejansko pa do njega pride, ko kaka nova država samostojno izvede jedrsko eksplozijo ali jedrski poskus.

Sodobno pojmovanje jedrskega širjenja je širše od tradicionalnega pojmovanja in je po Lubiju (1999, 47–48): Jedrsko širjenje poleg širjenja jedrskega orožja v vidni obliki vključuje tudi:

- obstoj (širjenje) že izdelanega vendar nepreizkušenega jedrskega orožja ali posameznih sestavin tega orožja, ki jih je treba samo še združiti;
- obstoj (širjenje) namenske (vojaške) znanstvenoraziskovalne in proizvodne zmogljivosti, potrebne za izdelavo jedrskega orožja, ki ni pod mednarodnim jedrskoneširitvenim nadzorom
- obstoj (širjenje) znanstvenoraziskovalne in proizvodnje zmogljivosti na civilnem jedrskem področju ob nesprejemanju ali zavestnem kršenju sprejete norme o jedrskoneširitvenem obnašanju ter
- prisotnost (širjenje) tistih postopkov na nejedrskem področju, ki omogočajo hiter napredek v smeri izdelave jedrskega orožja, potem ko se zagotovi (še) zadostna količina primernega cepljivega materiala.

3 JEDRSKO ZASTRAŠEVANJE

Po koncu hladne vojne se je nevarnost vsesplošne jedrske vojne med vzhodom in zahodom zmanjšala tako rekoč na minimum. Jedrsko orožje ima največji uničevalni potencial. V skladu s hipotezo o »jedrski zimi«, bi se v primeru vsesplošne jedrske vojne v atmosfero sprostito toliko prahu in dima, da bi se blokirala sončna svetloba. To bi posledično pomenilo, da bi se temperature spustile pod ledišče v vseh letnih časih, tudi poleti, se pravi, da bi bilo nemogoče pridelati hrano in posledično bi vsi pomrli od lakote (Forsberg in drugi 1995, 15).

Pri jedrskem zastraševanju ne gre za kakšen zapleteno – skrivnosten proces. Ena država odvrta drugo od uporabe jedrskega orožja s tem, da grozi z maščevanjem velikih razsežnosti, če bi bila napadena z jedrskim ali konvencionalnim orožjem in s tem straši in odvrta drugo državo od uporabe jedrskega orožja. Bistvena sestavina vsakršne politike zastraševanja, še posebej pa jedrskega, je grožnja z maščevanjem.

Jedrsko zastraševanje je *nepredvidljivo*, saj je odločitev ali se določene grožnje vzame resno ali ne zmeraj odvisna od zaznavanja grožnje. Zastraševana država lahko grožnje z zastraševanjem tudi prezre ali pa računa, da tudi če se grožnje z zastraševanjem uresničijo, končni rezultat ne bi bil tako slab. Zastraševanje ni nikoli povsem jasen proces in nanj se ne smemo nikoli povsem zanesti.

Zastraševanje je proces izjemnega strateškega pomena, ker je odvisno od interakcij med državo ki izvaja zastraševanje in zastraševano državo. Sile, ki se uporabljajo za zastraševanje so lahko same predmet napada in dejanska uporaba teh sil bi lahko izzvala proti ukrepe s strani nasprotnika (Larkin 2008, 4).

Wirtz govori o treh možnih tipih političnih odnosov, ki bi lahko zaznamovali jedrsko ravnotežje v prihodnje in sicer, multilateralne in multipolarne interakcije in konvencionalizacija jedrske vojne.

O *multilaterizmu* govorimo takrat, ko dejanja ene države vplivajo tudi na ostale države. Pri globalnem jedrskem ravnotežju bi z vidika multilaterizma vsaka sprememba jedrskega arzenala pri eni državi imela neposredne posledice za varnostne interese vseh drugih držav.

Jedrsko *multipolarnost* predpostavlja možnost razvoja jedrskih zavezništev. Države članice zavezništva bi lažje uresničevale svoje interese, hkrati pa bi se povečala tudi jedrska zmogljivost držav članic zavezništva (Wirtz 2000, 149–151).

Konvencionalizacija jedrskega orožja se je uveljavila zaradi percepcije med politiki in strokovnjaki, ki menijo, da je jedrsko orožje pozitivno vplivalo na izid hladne vojne ter da bo jedrsko orožje pozitivno učinkovalo na mednarodno-varnostne odnose tudi v obdobju po hladni vojni. Kljub pomembnim spremembam v mednarodno-varnostnem okolju po hladni vojni, pa se v glavah politikov glede jedrskega orožja ni nič bistveno premaknilo (Mlyn 2000, 191–192). Jedrsko orožje je na žalost tako kot v času hladne vojne pomembno sredstvo politike.

Če bodo jedrski odnosi v prihodnje vodeni po načelu konvencionalizacije, bo jedrsko odvrčanje kot ga poznamo izgubilo smisel, voditelji bi namreč v tem primeru začeli verjeti, da je v jedrski vojni mogoče zmagati, tako kot v vsaki drugi vojni (Wirtz 2000, 154).

Uspešen prvi napad bi zmanjšal – in v omejenem obsegu uničil zmožnost države za izvajanje uspešne zastraševalne politike. Toda ali bi nenaden napad deloval? Mnogo jedrskih konic, toda napadalec za vnaprej ne more vedeti koliko lahko zgreši svoj cilj. Sovražnik lahko zadrži nekaj funkcionalnih izstrelkov s katerimi bi odgovoril na morebiten napad. Izstrelki na sovražnikovih podmornicah bi bili na neznanih lokacijah in po vsej verjetnosti bi preživeli prvi napad, ter tako vrnili udarec. Nenaden napad bi najverjetneje pripeljal do maščevanja zoper napadalca. Verjetnost, da nenaden napad ne bi preprečil sovražniku, da se maščuje, je dovolj, da lahko rečemo, da je nesprejemljiv (Larkin 2008, 4–5).

Da bi jedrsko zastraševanje funkcioniralo, ter da se izognemo jedrski vojni mora imeti vsaka stran dovolj jedrskega orožja, da se je ob morebitnem napadu nasprotnika sposobna maščevati. Imeti mora sposobnost drugega udarca. Če te sposobnosti vzajemnega drugega udarca država nima, je jedrsko zastraševanje ogroženo (Quester 2000, 171).

3.1 Nuclear Posture Review (NPR)

Z razpadom SZ se je v ZDA spremenila percepcija ogrožanja. Varnostno okolje po hladni vojni je bolj raznoliko in spremenljivo, kot v času hladne vojne. Identificiranih je bila cela vrsta novih mogočih groženj. Postopoma pa se je oblikoval konsenz, da največjo strateško nevarnost predstavlja širjenje orožja za množično uničevanje, s strani regionalnih sovražnikov kot sta Severna Koreja in Iran ter do invazije leta 2003 tudi Irak (McDonough 2006, 29).

Razvoj ameriške jedrske strategije se z razpadom SZ ni končal, prišlo je le do njenega preoblikovanja. Glavni cilj jedrske strategije po hladni vojni je delovanje proti novim sovražnikom, v bolj zapletenem varnostnem okolju (McDonough 2006, 30).

V ameriški percepciji ogrožanja po hladni vojni dominira karakteristika t.i. malopridnih držav. To so sovražne ali na videz sovražne države v tretjem svetu z veliko oboroženo silo, ki hkrati razvijajo tudi orožje za množično uničevanje s ciljem, da bi sabotirale prevladujoč svetovni red. (McDonough 2006, 33).

Ameriška administracija zdajšnjega predsednika Obame je dodala svoj kamenček v mozaiku Ameriške jedrske strategije in sicer z objavo dokumenta NPR (Nuclear Posture Review) leta 2010. NPR predstavlja tretjo analizo ameriške jedrske politike po hladni vojni. Prejšnji analizi sta bili zaključeni v letih 1994 in 2001. V NPR iz leta 2010 se ohrani jedrska triada, ki temelji na napadalnih sistemih (jedrskih in nejedrskih), obrambi (tako aktivni kot pasivni) ter na okrepljeni obrambni infrastrukturi, da se tako zagotovijo nove zmožnosti za spopad z novimi grožnjami.

Nuclear posture review se osredotoča na pet ključnih ciljev ameriške jedrske politike in sicer: preprečiti jedrsko širjenje in jedrski terorizem; zmanjšati vlogo ameriškega jedrskega orožja in število jedrskega orožja pri izpolnjevanju ciljev ameriške varnostne strategije; ohraniti stabilnost tudi takrat, ko se bo število jedrskih konic zmanjšalo; varovanje ameriških zaveznikov in partnerjev; ter ohraniti varen in učinkovit jedrski arzenal. NPR pa se zavzema tudi za uničenje jedrskega orožja, ko bodo razmere za to primerne.

Možnost, da bi se ZDA na napad s konvencionalnim ali pa kemičnim oz. biološkim orožjem na svojem ozemlju ali pa na ozemlju zaveznikov odzvale s povračilnim jedrskim napadom se je izrazito zmanjšala. NRP poudarja, da bi ZDA razmislile o uporabi jedrskega orožja v primeru, če bi bili ogroženi vitalni ameriški interesi ali interesi zaveznikov. Tu vidimo, da ameriški jedrski strategiji vojne (bojne) vloge jedrskemu orožju še niso povsem odpisali.

Ameriška jedrska strategija bo še naprej igrala ključno vlogo tudi v novem varnostnem okolju v obdobju po hladni vojni. Strategija se osredotoča na nasprotnike za katere ni značilna strateška pariteta in potencialna premoč, pač pa strateške slabosti ter zanašanje na asimetrična sredstva s katerimi kljubujejo ameriški premoči. Ameriška jedrska premoč proti tem nasprotnikom na papirju obstaja že sedaj, kar pa seveda ne pomeni, da je ameriško zastraševanje učinkovito tudi v praksi (McDonough 2006, 86).

3.2 MAD & NUT oziroma tradicionalisti & marginalci

MAD in NUT predstavljata teorijo v idealni obliki. V praksi strategiji in politiki redko zagovarjajo strategijo protisile (NUT) v čisti obliki, ali pa strategijo protivrednosti (MAD) v čisti obliki. Danes imamo debate med marginalci in tradicionalisti. Marginalci verjamejo, da imamo sedaj po koncu hladne vojne možnost, da jedrskemu orožju odvzamemo legitimnost. Da pa bi do tega prišlo bi morale po mnenju Mlyna ZDA sprejeti nekatere ukrepe in sicer:

- sprejeti bi morale t.i. zavezo no first use, ter se zavezati, da jedrskega orožja ne bodo uporabile niti v primeru, če bi proti njim uporabili kemično ali biološko orožje
- ratificirati bi morale sporazum CTBT
- uničiti medcelinske balistične rakete
- postopno zmanjšati zaloge strateškega jedrskega orožja
- okrepiti neproliferacijski režim
- jedrskega orožja ne bi smele uporabljati kot sredstva, s katerim bi preprečevali širjenje jedrskega orožja pri drugih državah

Na drugi strani pa se tradicionalisti zavzemajo, da jedrsko orožje ohrani ključno vlogo pri varnostni politiki ZDA. Verjamejo, da ZDA potrebujejo čvrst jedrski arzenal, s katerim bodo varovale svoje interese v Evropi in v državah tretjega sveta. Za tradicionaliste je ohranitev jedrske triade ključnega pomena. Verjamejo da se število jedrski konic ne sme zmanjšati pod 3500, saj potem ne bi bilo mogoče vzdrževati strateške triade (Mlyn 2000, 192–194).

3.3 Jedrsko zastraševanje in terorizem

Mednarodnih terorističnih organizacij, ki bi pridobile ali izdelale jedrsko orožje, od napada z jedrskim orožjem ne bi bilo mogoče odvrniti s tradicionalnim konceptom jedrskega zastraševanja, saj teroristi nimajo stalnega ozemlja, industrije, prebivalstva ali redne vojske, ki bi lahko bila tarča povračilnega napada.

Edina funkcija, ki jo ima odvrčanje v zvezi s terorizmom je ta, da odvrne države od tega, da bi podpirale teroriste, oziroma jim dale zatočišče ali kakšno drugo pomoč. Državam, ki so podpornice terorizma ali pa ščitijo teroriste na svojem ozemlju možno maščevati se je namreč možno maščevati in to naj bi imelo indirektni učinek odvrčanja na teroristične skupine (Arbatov in Dvorkin 2006, 51; Frost 2005, 64).

Analitik Allison opozarja, v kakšni zadregi bi se znašla ameriška vlada v primeru, če bi teroristi pretihotapili jedrsko bombo v državo s pomočjo ladje ali tovornjaka ter nato to bombo sprožili, saj ne bi vedela od kod je orožje prišlo in kako oziroma komu se maščevati oziroma prepisati odgovornost za napad (Dokos 2009, 175). Podobnega mnenja je tudi Williams. Teroristične organizacije so namreč sestavljene iz kopice mrež, ki jih je težko odkriti. Posledica tega je, da je proti terorističnim organizacijam nemogoče izvajati politiko zastraševanja (Williams 2007, 192–208).

Če strnemo, bi lahko rekli, da je doktrina jedrskega zastraševanja za boj proti terorizmu popolnoma neprimerna.

3.4 Je politika jedrskega zastraševanja še primerna?

Arbatov in Dvorkin ugotavljata, da politika jedrskega zastraševanja za okolje po hladni vojni ni več primerna. Zastraševanje je delovalo proti grožnjam, ki danes niso več prisotne, gre za jedrski ali konvencionalni napad ene velesile proti drugi. Pri novih grožnjah kot so: jedrsko širjenje, terorizem, etnični in verski konflikti, trgovanje z orožjem in ilegalne migracije pa je jedrsko zastraševanje neučinkovito. Dejstvo je, da jedrsko zastraševanje ne more preprečiti jedrskega širjenja, po vsej verjetnosti ga še spodbuja.

Doktrino jedrskega zastraševanja bi bilo potrebno zamenjati z neko drugo obliko konstruktivnega strateškega sodelovanja med ZDA in Rusijo in v končni fazi tudi med vsemi DIJO. Novemu razmerju med DIJO bi lahko na primer rekli jedrsko partnerstvo. ZDA in Rusija bi morale svoje jedrske sile umakniti iz stanja pripravljenosti, ter jih še dodatno zmanjšati, to bi bil prvi korak, da bi uspešno zaključili s politiko jedrskega zastraševanja (Arbatov in Dvorkin 2006, 7–11).

Sporazumu START I je potekla veljavnost lansko leto. Nov sporazum, ki bo še dodatno zmanjšal zaloge strateškega jedrskega orožja in ki bo nadomestil START I pa sta pred kratkim podpisala sedanji ameriški predsednik Obama in ruski predsednik Medvedjev.

Poudariti je treba, da sporazumi START niso sporazumi o razoroževanju, ampak o uravnavanju oboroževanja, saj se je večina strateških jedrskih konic v skladu s temi sporazumi uskladiščila, če pa so jedrske konice uničili, so uskladiščili dobljen cepljivi material iz uničenega orožja (Forsberg in drugi 1995, 118).

Izraz zastraševanje implicira, da jedrsko orožje odvrta sovražnika, od izvršitve jedrskega napada. Tej funkciji pravimo »*minimalno*« zastraševanje.

Jedrsko orožje pa se ne uporablja samo za odvrta jedrskega napada, ampak tudi za odvrta drugih nezaželenih akcij, predvsem uporabo drugih vrst orožja za množično uničevanje ali pa uporabo konvencionalnih sil, ter za odvrta vseh drugih akcij, ki bi lahko sprožile oboroženi spopad. Tu gre za jedrsko zastraševanje v širšem pomenu besede.

Washington ni nikoli opustil jedrskega zastraševanja v širšem pomenu besede in v ZDA so vedno poudarjali pripravljenost, da prvi uporabijo jedrsko orožje v izjemnih okoliščinah. V ZDA so v času Bushevega mandata poudarili doktrino jedrskega zastraševanja na primeru »malopridnih držav«. V primeru, da bi »malopridne države« uporabile kemično ali biološko orožje proti ZDA ali pa v primeru, da bi te države imele jedrsko orožje bi ZDA upoštevale doktrino jedrskega zastraševanja v širšem pomenu (Arbatov in Dvorkin 2006, 30–31).

Koncept jedrskega zastraševanja je zelo dvoumen. Zastraševanje v ožjem pomenu – se pravi kot strategija za preprečevanje jedrske vojne – se je uporabljalo zelo redko. Mnogo pogosteje se jedrsko zastraševanje uporablja v širšem strateškem pomenu, ki dopušča uporabo jedrskega orožja (Arbatov in Dvorkin 2006, 36). Jedrsko zastraševanje, je po prepričanju mnogih sredstvo za preprečevanje jedrske vojne, vendar vidimo, da je pogosto obratno in da je lahko jedrsko zastraševanje v bistvu povod za jedrsko vojno.

Jedrsko zastraševanje vsebuje še en paradoks. Da je zastraševanje učinkovito oziroma da deluje, je potrebno pri nasprotniku vzbuditi strah. Posledično zaradi strahu nasprotnik investira v razvoj lastnih nuklearnih sil. Ta proces potem vodi do recipročnega razvoja in bojne pripravljenosti nuklearnih sil, pride do številčnega povečanja jedrskih konic, skratka pride do oboroževalne tekme. Države, ki so iskale varnost v procesu zastraševanja potem to varnost prav zaradi tega procesa zastraševanja spodkopljejo in zmanjšajo (Larkin 2008, 5).

Če bi ZDA in Rusija odpravile koncept jedrskega zastraševanja in ga nadomestile s kakšno drugo obliko medsebojnega odnosa, bi to pomenilo začetek na poti k cilju, ta cilj pa je svet brez jedrskega orožja.

Zavedati se moramo, da dokler imamo jedrsko orožje obstaja možnost jedrskega širjenja, ter tudi možnost dejanske uporabe jedrskega orožja – pa naj gre za namerno ali pa nenamerno uporabo. Samo popolno uničenje jedrskega orožja, popolna jedrska razorožitev, nam lahko

zagotovi, da bomo varni pred jedrskim orožjem in pred uničujočimi posledicami, ki bi jih prinesla morebitna uporaba jedrskega orožja (Arbatov in Dvorkin 2006, 165).

4 IRANSKI JEDRSKI PROGRAM

4.1 E₃ pobuda, Teheranska deklaracija, Pariški dogovor

Iranski jedrski program postane javen avgusta leta 2002. Poleti in jeseni leta 2003 je začeta t.i. E₃ pobuda, glede Iranskega jedrskega programa s strani Francije, Nemčije in Velike Britanije. Med članicami evropske trojke je vladalo prepričanje, da bi Iran z jedrskim orožjem ogrozil stabilnost na Bližnjem Vzhodu kot tudi globalno. EU je s svojim angažiranjem želela pokazati odločnost in enotnost pri soočenju z Iranskim jedrskim problemom (Allin in drugi 2007, 43).

Za EU predstavlja Iransko jedrsko vprašanje pomemben test njene strategije proti širjenju orožja za množično uničevanje, ki je bila sprejeta leta 2003 (Kile 2005, 2).

21. oktobra 2003 so po intenzivnih pogajanjih v Teheranu zunanji ministri E₃ skupaj z Iranom izdali skupno izjavo v zvezi z iranskim jedrskim vprašanjem. Iran se je v *Teheranski deklaraciji* zavezal, da bo, ko bo prejel potrebna zagotovila podpisal *dodatni protokol* IAEA. Iran je ravno tako izjavil, da bo v znak zaupanja prostovoljno prenehal z bogatenjem urana in predelavo plutonija, toda v deklaraciji ni navedel, kako dolgo bo ta moratorij trajal.

E₃ je Iranu priznal pravico do rabe jedrske energije v miroljubne namene v skladu s pogodbo o neširjenju jedrskega orožja. Dodali so tudi, da lahko Iran, ko bo popolnoma razrešil vprašanja v zvezi s svojim jedrskim programom, pričakuje lažji dostop do moderne tehnologije in oskrbo na mnogih področjih. Ni pa jasno, če so s tem mislili tudi, da bo E₃ zagotovil pomoč pri izvedbi projektov v zvezi z jedrsko energijo v Iranu.

18. decembra 2003 Iran podpiše dodatni protokol k že prej uveljavljenim sporazumom. Vendar pa mora protokol, da bo lahko začel veljati ratificirati še Iranski parlament – do sedaj Iran dodatnega protokola še ni ratificiral.

Jeseni leta 2004 so potekala intenzivna pogajanja med Iranom in E₃, vključno z visokim predstavnikom EU za skupno zunanjo in varnostno politiko Javierjem Solano. Glavni predmet razprave je bila zahteva E₃, da Iran popolnoma preneha z bogatenjem urana. 15. novembra 2004 se Solana, zunanji ministri E₃ in Iranska delegacija sestanejo v Parizu in podpišejo nov dogovor t.i. *Pariški dogovor*. Iran se je prostovoljno obvezal, da bo razširil prejšnjo suspenzijo in začasno ustavil vse aktivnosti v zvezi z bogatenjem urana in predelavo plutonija. Suspenzijo bi v času pogajanj dokler ne bi dosegli trajni dogovor vzdrževala in nadzirala IAEA. Pariški dogovor so kritizirali predvsem v Izraelu in v ZDA. Glavni očitke na

ta dogovor je bil, da iranski moratorij glede bogatenja urana ni zakonsko obvezujoč (Kile 2005, 7–8; 15–16).

Od Avgusta leta 2002, ko je prišlo do razkritja iranskega programa za bogatenje urana in predelavo plutonija mednarodna skupnost kljub političnim spodbudam in finančnemu omejevanju Iran ni uspela prepričati, da ustavi ta proces, kar posledično pomeni možnost, da bo Iran kmalu imel latentno jedrsko oborožitveno sposobnost. Iranska sposobnost, da proizvaja obogateni uran je postala *fait accompli* (Fitzpatrick 2008, 7).

Države, ki sodelujejo v pogajanjih v zvezi z iranskim jedrskim programom, predvsem E₃ in ZDA, se zavzemajo za popolno prenehanje bogatenja urana. Gre namreč zato, da če Iran ne more bogatiti uran ali pa predelati plutonij, ne more proizvesti cepljivi material za jedrsko orožje. Vsak dogovor, ki bi Iranu omogočil bogatenje urana pa čeprav v omejenem obsegu, bi dal Iranu možnost, da izdelava uran primeren za izdelavo jedrskega orožja (Fitzpatrick 2008, 24).

Iran vsako zahtevo po trajni ustavitvi bogatenja urana brezpogojno zavrača in poudarja, da ima kot država brez jedrskega orožja po 4. členu PNJO pravico do razvoja jedrskega gorivnega cikla, vključno z bogatenjem urana v miroljubne namene (Kile 2005, 18).

Srž problema pri Iranski jedrski krizi je proizvodnja cepljivega materiala, ne pa proizvodnja jedrske energije. EU vključno z ZDA, Rusijo in Kitajsko priznava, da ima Iran pravico do uporabe jedrske energije v miroljubne namene. Iranu ponujajo tudi tehnično in finančno pomoč, s katero bi ta lažje razvil civilni jedrski program (Fitzpatrick 2008, 12).

Dejstvo je, kot je ugotovil Fitzpatrick, da od leta 2003, odkar so se pogajanja o iranskem jedrskem programu začela Iran ni nikoli resno nakazal, da se je pripravljen odpovedati bogatenju urana ne glede na to, kakšne spodbude oziroma sankcije bi lahko predlagal zahod (Fitzpatrick 2008, 24–26).

PNJO sicer ne omejuje bogatenje urana in predelavo plutonija, vendar pa kljub temu govorimo, da gre pri teh aktivnostih za občutljive tehnologije, saj se lahko te tehnologije uporabijo v civilne namene kot tudi za namene oboroževanja.

Zaradi kršitev razkritih leta 2003 je septembra leta 2005 Svet guvernerjev pri IAEA ugotovil, da Iran ne izpolnjuje svojih obveznosti. Te kršitve so spodkopale Iransko zahtevo po neoviranem bogatenju in predelavi urana v okviru PNJO. IV. člen PNJO namreč zagotavlja

pravico do pridobivanja jedrske energije v miroljubne namene, pod pogojem da so izpolnjene vse neproliferacijske obveznosti (Fitzpatrick 2008, 14).

V nasprotju z zahtevo Sveta Guvernerjev znotraj IAEA in v nasprotju z zahtevami VS, Iran ni izpolnil zahtev, ki mu jih nalaga dodatni protokol. Iran ravno tako ni v sodeloval z IAEA pri zadevah, ki jih je potrebno razjasniti, da bi IAEA potrdila, da je iranski jedrski program izključno miroljubne narave. Dokler Iran ne izpolni zahtev, ki mu jih nalaga dodatni protokol in ne razjasni pomembnih vprašanj v zvezi z jedrskim programom, IAEA ne more zagotoviti, da v Iranu ne potekajo sumljive jedrske aktivnosti.

Kljub temu, da do sedaj ni še nobenega zanesljivega dokaza, da iranska vlada namerava zgraditi jedrsko orožje, je direktor mednarodne agencije za jedrsko energijo IAEA Mohamed ElBaradei prepričan, da je Iran v zadnjih dveh desetletjih vložil ogromno napora za obvladovanje celotnega jedrskega gorivnega cikla, ter da je v ta namen izvajal tudi eksperimente. IAEA in VS ZN sta Iran pozvala, naj zaustavi bogatenje urana in druge sorodne aktivnosti, čeprav nimajo trdnih dokazov, da Iran izvaja jedrski oborožitveni program (Larkin 2008, 41).

4.2 Iranski motivi

Zimke in Fitzpatrick menita, da Iran pri razvoju jedrske oborožitvene sposobnosti spodbujajo trije dejavniki. Prvi dejavnik je razvoj jedrske energije v civilne namene za potrebe električne energije. Drugi dejavnik je prestižne narave, saj si Iran jedrsko oborožitveno sposobnost ne prizadeva pridobiti toliko zaradi zastraševanja, ampak predvsem zato, da si poveča ugled v mednarodni skupnosti. Iran svoje aktivnosti v zvezi z bogatenjem urana povezuje z državno suverenostjo, meni da so bogatenje urana oziroma aktivnosti povezane v zvezi s tem Iranska nacionalna pravica. Tretji dejavnik ki vpliva na razvoj jedrske oborožitvene sposobnosti, pa je želja Irana, da postane glavna sila v regiji. V jedrskem orožju vidi Iran sredstvo za doseg tega cilja (Fitzpatrick 2008, 14; Ziemke 2000, 115–117).

Iranski uradniki neprestano ponavljajo, da Iran ne razvija jedrskega orožja in poudarjajo da bi jedrsko orožje spodkopalo Iransko varnost, saj bi Iran tako po vsej verjetnosti postal tarča ameriškega in izraelskega napada. Iranske oblasti menijo, da bi Iran z razvojem jedrskega orožja izgubil zaščito, ki mu jo trenutno dajeta Rusija in Kitajska (Fitzpatrick 2008, 12).

4.3 Strategija ZDA

Glavna strategija ZDA pri oviranju Iranskega jedrskega programa je že kar nekaj let osredotočena na države, ki izvažajo jedrsko tehnologijo. S pomočjo bilateralne diplomacije in z multilateralno kontrolo izvoza je ZDA uspelo, da so mnoge države dobaviteljice Iranu prenehale izvažati jedrsko tehnologijo, posledično Iran mnogo težje prihaja do opreme, ki je potrebna za izgradnjo jedrskega orožja. V 90. letih so ZDA uspele prepričati Argentino, Kitajsko, Kazahstan in še mnoge druge države, naj Iranu ne prodajajo materiala in opreme, ki bi se lahko uporabila za bogatenje urana in predelavo plutonija (Fitzpatrick 2008, 27).

4.4 Pritiski in sankcije

Rusija in Kitajska sta se vseskozi zavzemali za milejše sankcije proti Iranu kot na primer Velika Britanija, Francija in ZDA. Ravno tako sta Rusija kot tudi Kitajska zavlačevali s sprejetjem sankcij, saj si prizadevata ohraniti prijateljske odnose z Iranom predvsem zaradi gospodarskih interesov. Dejstvo pa je, da tudi Rusiji in Kitajski ne bi bilo vseeno, če bi Iran pridobil jedrsko orožje, zato sta se, čeprav z odporom pridružila strategiji sankcij, ki jo je predlagal zahod. To, da sta k sankcijam pristopila tako Rusija kot Kitajska je Iran sprejel kot šokantno politično sporočilo. Iranski politični vrh je bil namreč prepričan, da bosta Rusija in Kitajska zaščitili Iran pred kakršnimikoli sankcijami VS (Fitzpatrick 2008, 35; Allin in drugi 2007, 46).

4.5 Resolucije ZN proti Iranu

Januarja 2006, ko Iran zavrne ruski predlog, da bi se iranski uran bogatil v Rusiji, tako Rusija kot Kitajska februarja istega leta podpreta resolucijo Sveta guvernerjev IAEA, ki je zahtevala, da se Iran napoti pred VS.

29. marca 2006 VS pozove Iran k ustavitvi vseh aktivnosti v povezavi z bogatenjem in predelavo urana v 30 dneh. Iran zahteve ne izpolni zato se 1. junija na Dunaju E₃₊₃ dogovorijo da se bodo z Iranom pogajali samo v primeru, če ta ustavi vse aktivnosti v zvezi s predelavo in bogatenjem urana, če Iran tega ne stori, je bilo dogovorjeno, da bodo proti Iranu uvedene sankcije.

Ko Iran junijski predlog iz Dunaja zavrne, je s podporo tako Rusije kot Kitajske 31. julija 2006 sprejeta **Resolucija ZN 1696**, ki je od Irana zahtevala ustavitev vseh predelovalnih in

drugih aktivnosti v zvezi z bogatitvijo urana v roku 60 dni. Ker Iran zahteve ni izpolnil, so bile proti njemu uvedene še strožje sankcije (Allin in drugi 2007, 45).

Resolucija 1737 je bila soglasno sprejeta 23. decembra 2006. Prepoveduje tehnično in finančno pomoč Iranu v zvezi z bogatenjem urana in predelavo plutonija, ter pomoč pri programu za izdelavo balističnih izstrelkov. Resolucija je zamrznila tudi premoženje v tujini 12 iranskim posameznikom in 10 iranskim podjetjem, ki so sodelovali pri teh projektih.

Resolucija 1747 je bila prav tako soglasno sprejeta 24. marca 2007. Predvideva poostreitev nadzora nad izvozom orožja v Iran. Ravno tako se je podvojilo število iranskih podjetji, ki so jim zamrznilo premoženje zaradi sodelovanja pri iranskem jedrskem programu. Resolucija je države članice tudi pozvala, naj Iranu ne odobrijo novih posojil razen za humanitarne in razvojne namene. Ta ukrep za države sicer ni bil obvezen, je pa zagotavljal zakonsko osnovo, da se na Iran vrši finančni pritisk.

Resolucija 1803 ni bila sprejeta vse do 3. marca 2008, ko so ZDA organizaciji IAEA predale dokumente, ki so natančno navajali oborožitvene namene Irana, Iran pa na vprašanja v zvezi s temi dokumenti organizaciji IAEA, ni dal odgovorov. Ta resolucija je zavezala države članice, da z Iranom ne trgujejo v določenih dvonamenskih materialih in tehnologijah.

Resolucija 1835 je bila soglasno sprejeta 27. septembra 2008. Ponovila je zahteve iz prejšnji resolucij, da se ustavi bogatenje urana in predelava plutonija, ter zahtevala sodelovanje z IAEA. Novih sankcij in rokov za ustavitev bogatenja urana v tej resoluciji ni (Fitzpatrick 2008, 35–36; Allin in drugi 2007, 46).

Junija 2010 je VS sprejel nov paket ukrepov proti Iranu. Proti resoluciji VS sta glasovali Turčija in Brazilija, Libanon pa se je glasovanja vzdržal. Resolucija zajema prepoved prodaje orožja Iranu, vključno s helikopterji in ladjami ter nekaterimi kategorijami težkega orožja, prepovedana pa naj bi bila tudi iranska vlaganja v rudnike urana v tujini.

Da bi prisilili Iran k ustavitvi bogatenja urana so ZDA, Velika Britanija in Francija razmišljale še o drugih ukrepih:

povečanje finančnega pritiska tudi na druge dele iranskega gospodarstva. Finančna izolacija je bila do sedaj osredotočena na iransko bančništvo, sankcije pa bi lahko zajele tudi zavarovalni sektor, trgovske ladje, ter druga sredstva ki prevažajo blago in tudi izvozno – uvozni sektor.

Embargo na uvoz bencina. Ta ukrep bi bil verjetno še najbolj učinkovit, saj bi Iranci zaradi visokih cen bencina na svoji koži občutili ceno jedrske politike, ki jo izvaja vodstvo države.

Drugi ukrepi ki bi se lahko sprejeli so še: prenehanje sodelovanja s podjetji, ki bi še poslovala z Iranom, prepoved kreditov, ter prepoved prodaje orožja Iranu.

Embargo na konvencionalno orožje, od katerega je iranska vojska zelo odvisna, bi dal iranskemu političnemu vodstvu razlog, da ponovno premisli, ali je jedrska strategija, ki jo izvaja pravilna. Popolna prepoved trgovanja z orožjem ni bila podprta s strani Rusije, ki je glavna iranska dobaviteljica orožja (Fitzpatrick 2008, 40–42).

Kljub temu, da je bil iranski jedrski program oviran pa zahodnim državam v preteklih petih letih ni uspelo preprečiti, da Iran ne bi razvil zmogljivosti za bogatenje urana. Evropskim pogajalcem je med letoma 2003 in 2005 Iran sicer uspelo prepričati, da je ustavil nekatera dela v zvezi z bogatenjem urana. Sankcije in kontrole izvoza so Iranu preprečile, da bi si priskrbel vse potrebno za svoj jedrski in raketni program, vendar vse to ni bilo dovolj, da bi Iran popolnoma prenehal z bogatenjem urana.

To da zahodu ni uspelo, da bi ustavil iranske aktivnosti, še ne pomeni, da Iran zmaguje, čeprav nekateri Iranci menijo, da je uspešno kljubovanje zahodu že zmaga za Iran. Kljubovanje zahodu prinaša za Iran negativne posledice v obliki ekonomske in politične izolacije Iranske države. Zahod pa je prikrajšan za transparentnost pri iranskem jedrskem programu. Iran zaradi sankcij VS, ki jih proti njemu izvajajo z IAEA ne sodeluje tako, kot bi moral. Tako lahko rečem, da nihče ne zmaguje, izgubljata pa tako zahod kot tudi Iran (Fitzpatrick 2008, 45).

4.6 Kako daleč je Iran od razvoja jedrskega orožja?

Zahod si prizadeva, da bi Iran ustavil bogatenje urana, preden izdelata jedrsko orožje, oziroma da se bogatenje urana vsaj upočasni, da Iran še dolgo ne bo mogel izdelati jedrskega orožja. Kako daleč je Iran napredoval pri razvoju jedrskega orožja, se ne ve. Razvoj jedrskega orožja je bil domnevno ustavljen jeseni leta 2003. Leta 2006 je John Negroponte direktor ameriške nacionalne obveščevalne službe dejal, da Iran po vsej verjetnosti še nima jedrskega orožja in si tudi ni priskrbel ali pa proizvedel potrebnega cepljivega materiala. Iz poročila 2005 obveščevalna služba ocenjuje, da bo trajalo še deset let preden bo imel Iran jedrsko bombo.

Decembra 2007 je ameriška obveščevalna služba izdala javno verzijo ocene glede Iranskega jedrskega programa. Ocenjuje se, da naj bi Iran jeseni leta 2003 ustavil jedrski oborožitveni program. Tudi direktor CIE Michael Hayden, je septembra leta 2008 dejal, da na podlagi obveščevalnih podatkov, ki jih ima, Iran v tem obdobju ni razvijal jedrskega orožja. Analitiki so zaključili, da ni prave podlage za napad na Iran, vendar pa to ni ustavilo bivšega predsednika ZDA Georga W. Busha, saj je ta vztrajal, da je Iran bil, je, in bo tudi v prihodnosti grožnja, če se mu dovoli, da bogati uran (Larkin 2008, 46; Fitzpatrick 2008, 55).

Fitzpatrick meni, da je v iranskem primeru črta, ki ločuje civilni jedrski program in vojaški jedrski program zelo tanka, skoraj nevidna. V primeru, da bi Iran izvedel jedrski poskus in se razglasil za državo z jedrskim orožjem ali pa v primeru, da bi izstopil od PNJO, bi lahko bili popolnoma prepričani, da je prestopil jedrski prag (Fitzpatrick 2008, 58).

Da bi Iranu zmanjšali možnost, da prestopi jedrski prag je bilo podanih mnogo predlogov. Najbolje bi seveda bilo, da Iran urana sploh ne bi bogatil, vendar je to nemogoče doseči, saj Iran takšne zahteve ne bo nikoli sprejel. Zato se govori o kompromisnem predlogu, ki bi Iranu zagotovil legitimno bogatenje urana v primeru, če ta privoli, da bodo njegovi jedrski objekti pod stalnim nadzorom inšpektorjev IAEA. Se pravi, da bo Iran lahko bogatil uran, če privoli v večjo transparentnost pri svojem jedrskem programu. Nekateri poznavalci iz Amerike in Evrope pa so predlagali bogatenje urana v okviru multinacionalnega konzorcija s skupnim menedžmentom in lastništvom. Tej ideji je naklonjen tudi Iran, vendar pod pogojem, da bi se ta konzorcij nahajal na Iranskem ozemlju (Fitzpatrick 2008, 59–65).

Seveda obstajajo pri teh predlogih tudi določene nevarnosti. Še najmanjšo nevarnost predstavlja diverzija jedrskega materiala iz jedrskih objektov. Mnogo večjo nevarnost predstavlja prikrita proizvodnja jedrskega materiala, ker jo je težje odkriti. Vse dokler Iran upravlja s svojimi zmogljivostmi za bogatenje urana, obstaja nevarnost, da izdelava visoko obogateni uran. Ta nevarnost bi se še povečala, če bi imel Iran zaloge NOU. Tako bi lahko štirikrat hitreje proizvedel VOU, ki bi bil primeren za izdelavo jedrskega orožja. Da bi zmanjšali možnost te nevarnosti, bi moral biti NOU skladiščen zunaj Irana (Fitzpatrick 2008, 66–69).

Če bi Iranu uspelo obogatiti uran do te mere, da bi bil le-ta primeren za izdelavo jedrskega orožja, bi to nedvomno opogumilo tudi ostale države v regiji, da tudi same razvijejo jedrsko orožje. V mislih imam Egipt, Alžirijo, Sirijo in Turčijo. Od razpleta iranske jedrske krize je odvisno tudi nadaljnje delovanje neproliferacijskega režima - neproliferacijski režim bo tema

naslednjega poglavja. Če mednarodni skupnosti ne uspe preprečiti, da Iran razvije jedrsko oborožitveno sposobnost, bo to nedvomno omajalo zaupanje v neproliferacijski režim (Fitzpatrick 2008, 72–73).

Kot ugotavlja Larkin primer Irana in njegovega jedrskega programa pokaže, da lahko država če ni popolnoma transparentna zmede tako organizacijo IAEA, kot tudi njene članice. Ob pomanjkanju transparentnosti lahko pride do obtoževanja brez trdnih dokazov kot v tem primeru to počnejo ZDA. Kar pa se tiče tajnosti, je Iran uspešno prikriil namen – če sploh ima namen zgraditi jedrsko orožje – ni pa uspešno prikriil ambicioznih pobud za obvladovanje jedrskega gorivnega cikla, ki ga je potrebno obvladati, če želijo pridobiti jedrsko orožje (Larkin 2008, 47).

5 NEPROLIFERACIJSKI REŽIM

Neproliferacijski režim sestavlja cela vrsta političnih obvez, predpisov in pravil nastalih po letu 1960. Te politične obveze si prizadevajo preprečiti nadaljnje širjenje jedrskega orožja in se hkrati zavzemajo za jedrsko razorožitev. Glavne komponente NR-a so PNJO, IAEA, NSG, sistem safeguards, sestavljajo pa ga še številne bilateralne in multilateralne pobude. (Bailey 1993, 1; Kapur 2000, 257).

5.1 Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (NPT)

Leta 1968 je bil osnovan sporazum, katerega cilj je ustavitev širjenja jedrskega orožja, hkrati pa si ta sporazum prizadeva, da se obstoječi jedrski arzenali uničijo. Ta sporazum se imenuje PNJO, v veljavo je stopil leta 1970. PNJO predstavlja glavni normativni steber mednarodnega jedrskega neproliferacijskega režima (Leeuwen 1995, 1).

PNJO je stopila v veljavo z namenom, da pomaga ustaviti jedrsko oboroževalno tekmo, da prepreči nadaljnje širjenje jedrskega orožja, da zagotovi varnost državam, ki so se odločile, da jedrskega orožja ne bodo razvijale ter da zagotovi pogoje za miroljubno uporabo jedrske energije. Leta 1970 je bilo pet DIJO in sicer ZDA, SZ, Velika Britanija, Francija in Kitajska. Namen sporazuma je bil – in je še vedno, da se število DIJO ne poveča ter da se obstoječe države z jedrskim orožjem obvežejo, da si bodo prizadevale za jedrsko razorožitev (Bailey 1993, 3; Češarek 2007, 95).

PNJO-u nekatere manj razvite države očitajo, da je bolj naklonjena industrijsko razvitim državam. Nekatere manj razvite države sporazum ne vidijo, kot sredstvo za dosego njihove varnosti, ampak kot orodje v rokah DIJO, s pomočjo katerega le-te ohranjajo DNJO na nižji stopnji politično-vojaške moči in tehnološkega razvoja. Če so DNJO manj tehnološko razvite, DIJO ne morejo ogroziti.

Pogosto se politično moč in jedrsko oborožitveni status države enači z dejstvom, da ima vseh pet priznanih nosilk jedrskega orožja tudi stalni sedež v VS ZN. Tako enačenje je napačno, saj so DIJO stalni sedež v VS dobile, preden so razvile jedrsko oborožitveno sposobnost. Nemčija in Japonska sta državi, ki nimata jedrskega orožja, a sta kljub temu izredno ekonomsko in politično močni (Bailey 1993, 11–12). Lahko bi rekli, da sta ti dve državi tako močni tudi zato, ker nista trošili ogromnih vsot denarja za razvoj jedrskega orožja.

Obnovitvena konferenca držav podpisnic PNJO poteka vsakih pet let. Namen obnovitvenih konferenc je oceniti učinkovitost sistema »safeguards« znotraj PNJO s poudarkom predvsem na tehnološkem razvoju in spreminjajočem se političnem okolju. Prva obnovitvena konferenca je potekala leta 1975 (Ham 1993, 13). Naslednja pa je predvidena za leto 2015.

PNJO prepoveduje vsem državam članicam pridobitev jedrskega orožja, izjema se le države, ki so odkrite nosilke jedrskega orožja, se pravi ZDA, Velika Britanija, Francija, Rusija in Kitajska (Forsberg in drugi 1995, 66).

Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (NPT) je v minulih desetletjih zelo omejila širjenje jedrskega orožja. Danes imamo devet držav, ki imajo jedrsko orožje. Poudariti pa moram, da PNJO ni univerzalna, Izrael, Indija in Pakistan so države, ki se niso odločile za pristop k pogodbi, Severna Koreja pa se je odločila, da iz nje izstopi. Te države, so za enkrat edine, ki imajo poleg držav t.i. jedrskega kluba tudi jedrsko orožje.

5.2 Kako okrepiti PNJO?

PNJO predstavlja najbolj pomembno oviro proti razpršitvi jedrskih tehnologij in jedrskih materialov po svetu. Da pa bi bila pogodba bolj učinkovita je potrebno sprejeti naslednje ukrepe:

- *Zavarovati jedrski gorivni cikel* – največjo oviro za dosego jedrske oborožitvene sposobnosti predstavlja pridobitev zadostne količine cepljivega materiala. V tem pogledu predstavlja bogatitvena in predelovalna tehnologija še posebno nevarnost, zato mora biti prenos teh tehnologij še pod strožjim nadzorom.
- *Odvrniti odstop od PNJO* – problem ni v sami pogodbi PNJO, ki naj bi kot pravijo nekateri omogočala državi podpisnici, da znanja, ki jih pridobi na jedrskem področju, potem uporabi za namene oboroževanja ko odstopi od pogodbe. Potrebno bi bilo zagotoviti večjo poslušnost v primeru kršitev, ter doseči, da bi bila politična in diplomatska cena odstopa od PNJO previsoka.
- *V primeru kršitev PNJO bi moral učinkoviteje ukrepati tudi VS* – primer Severne Koreje nazorno pokaže kako je bil VS v času kriz med letoma 1993-1994, ter med letoma 2002-2003 neučinkovit in ni mogel sprejeti ukrepov zaradi Kitajskega veta. Šele ko je Severna Koreja testirala balistične izstrelke v juliju leta 2006 in potem v oktobru istega leta izvedla še jedrsko eksplozijo je VS ukrepal, a ukrepal je prepozno,

saj si je Severna Koreja v tem času že pridobila jedrsko oborožitveno sposobnost (Allin in drugi 2007, 56–57).

PNJO je v bistvu diskriminacijska in protislovna. Ideja, da ima devet držav ekskluzivno pravico, da ima na razpolago najmočnejše orožje na svetu je sama po sebi v nasprotju s konceptom enakosti in pravičnosti. Osnovni dogovor PNJO je namreč, da se DNJO odrečejo razvoju jedrskega orožja, v zameno pa se DIJO obvežejo, da se bodo razorožile.

5.3 Sporazum safeguards

Tvorci sporazuma PNJO so si prizadevali postaviti čim več političnih in tehničnih ovir, da se civilni jedrski programi ne bi uporabljali v oboroževalne namene. Glavno vlogo pri teh prizadevanjih ima sistem safeguards. Ta sistem sestavljajo inšpekcije za nadzor jedrskega materiala in jedrskih objektov s strani mednarodne agencije IAEA (Bailey 1993, 4).

Tretji člen PNJO zahteva, da vsaka DNJO, ki je članica PNJO sprejme sistem safeguards s pomočjo katerega IAEA nadzoruje cepljivi material.

Sistem safeguards po PNJO ne zajema DIJO. Zato se je uradnih pet DIJO – ZDA, Francija, Kitajska, Rusija in Velika Britanija – odločilo prostovoljno sprejeti sporazume safeguards z IAEA in EURATOM (Burnie 1995, 69).

Sporazum safeguards se je v preteklem desetletju predvsem v zvezi z iraškimi jedrskimi ambicijami pokazal kot pomanjkljiv, zato je bil k sporazumu pripravljen še dodatni protokol. Dodatni protokol k sporazumu je okrepil vlogo IAEA predvsem v smislu odkrivanja dejavnosti, ki niso bile prijavljene. Države, ki so ratificirale omenjeni protokol morajo med drugim predložiti obširnejše informacije; IAEA ima možnost dodatnega dostopa, uporabljajo pa se tudi nove verifikacijske tehnike.

Nekateri sporazumi safeguards zagotavljajo tudi dodatne ukrepe, še posebej znana sta EURATOM v Evropski uniji in ABACC v Argentini ter Braziliji (Češarek 2007, 96).

Cilj ukrepov safeguards je zgraditi zaupanje med državami, da se jedrska energija uporablja v miroljubne namene. Sistem safeguards si prizadeva odkriti in odvrniti vsakršno diverzijo jedrskih materialov iz civilnega jedrskega programa v vojaške namene. V primeru diverzije pa je s pomočjo teh ukrepov možno pravočasno opozoriti mednarodno skupnost da ta primerno ukrepa (Harry 1995, 179, 202).

5.4 Mednarodna agencija za atomsko energijo (IAEA)

IAEA je bila ustanovljena leta 1957 kot avtonomna medvladna organizacija v okviru Združenih narodov, ki skrbi, da se jedrska energija uporablja v miroljubne namene. 70% inšpekcij, ki jih izvaja IAEA, poteka na Japonskem, v Kanadi in v EURATOM-u, ki ga sestavljajo evropske države, tudi dve imetnici jedrskega orožja Francija in Velika Britanija. V zvezi z inšpekcijami IAEA so bile izrečene številne kritike. Večina inšpekcij namreč poteka v državah, kjer je verjetnost za širjenje jedrskega orožja manjša, ne pa v državah, kjer je verjetnost za to večja; več pozornosti je treba nameniti tudi nadzoru nad neuradnimi jedrskimi objekti, ki predstavljajo večjo nevarnost za jedrsko širjenje (Bailey 1993, 68).

IAEA ima v skladu s PNJO dvojno vlogo. Po eni strani mora preprečiti, da se jedrska energija ne uporabi za izdelavo jedrskega orožja, po drugi strani, pa se od IAEA zahteva, da širi jedrsko tehnologijo v miroljubne namene v skladu s IV. členom PNJO (Kollert 1995, 65).

Formalno je IAEA že od nekdaj imela tudi možnost, da izvede t.i. specialne inšpekcije sumljivih jedrskih objektov, če obstaja sum, da se v teh objektih izvajajo prepovedane aktivnosti. Z drugimi besedami to pomeni, da ima IAEA pooblastila, da izvede nadzor kjerkoli in kadarkoli, če tako zahtevajo izredne okoliščine (Forsberg in drugi 1995, 66; Müller in drugi 1994, 21).

IAEA izvaja verifikacijske dejavnosti v več kot 140 državah po svetu, v katerih je več kot 900 jedrskih objektov. Inšpektorji IAEA skladno s sporazumom o varovanju redno obiskujejo te objekte (Češarek 2007, 95).

5.5 Kontrola izvoza jedrskih tehnologij

Države, ki so manj industrijsko razvite in želijo pridobiti jedrsko orožje morajo navadno potrebne materiale, opremo in znanje za izgradnjo orožja pridobiti iz tujine. Če se državam blokira dostop do stvari, ki jih potrebujejo za izgradnjo, to ovira njihov napredek pri izgradnji jedrskega orožja.

Zanggerjev odbor je bil ustanovljen z namenom, da bi se članice PNJO lažje uskladile, katere izvozne artikle je treba nadzorovati. V okviru Zanggerjevega odbora, ki je predhodnik *Skupine jedrskih dobaviteljic NSG*, so nadzorovali material in opremo namenjeno za jedrsko rabo. Države, ki izvažajo jedrsko tehnologijo za civilne potrebe drugih držav, so se na

Indijsko jedrsko eksplozijo odzvale tako, da so še bolj poostriale kontrolo izvoza jedrske tehnologije. NSG, ki ga poznamo tudi pod imenom londonski klub je bil prvič sklican po »miroljubni« indijski jedrski eksploziji leta 1974. NSG v sistem safeguards ni zajel samo jedrski material in opremo, ampak tudi obogatitev urana in predelavo plutonija, nadzoruje pa tudi izvoz dvonamenskih jedrskih tehnologij (Bailey 1993, 18–19; Forsberg in drugi 1995, 74).

Člani skupine NSG, ki je neformalna, želijo okrepiti mednarodni neproliferacijski režim. Pri izvozu jedrskih tehnologij članice skupine NSG zahtevajo, da tista država, ki je prejemnica jedrskih tehnologij sprejme sporazum safeguards (Leeuwen 1995, 4).

Izvoz dvonamenske tehnologije pri NSG poteka pod določenimi pogoji. Člani skupine NSG ne smejo izvoziti opreme, materialov ali tehnologijo s tem v zvezi:

- če gre za aktivnosti v zvezi z jedrskimi eksplozijami
- če gre za uporabo pri jedrskem gorivnem ciklu, ki ni pod nadzorom IAEA
- če obstaja nevarnost diverzije
- če bi prenos povzročil jedrsko širjenje

Pri kontroli izvoza jedrskih tehnologij gre za diplomacijo, ki spreminja pogoje pod katerimi se tehnologija širi. Cilj teh ukrepov je, da se povečajo stroški in podaljša čas izgradnje orožja. Dejstvo je, da kontrola izvoza jedrskega širjenja ne more povsem ustaviti, saj se je kontroli jedrskih tehnologij mogoče izogniti, če države izumijo nadomestne dele namesto prepovedanih; če je iskano blago kljub kontrolam široko dostopno; če v blokado niso vključeni vsi potencialni dobavitelji (Domke 1995, 215, 229; Bailey 1993, 18; Forsberg in drugi 1995, 74).

NR deli države na dve skupini, tiste, ki posedujejo jedrske tehnologije in tiste, ki jih ne. Mnoge države, ki ne posedujejo jedrskih tehnologij, pravijo, da se jim s kontrolami izvoza jedrskih tehnologij onemogoča razvoj. Njihov argument je, da če se morajo tehnologijam v zvezi z jedrskim orožjem oz. proizvodnjo cepljivega materiala odpovedati manj razvite države, naj se jim odpovejo tudi industrijsko razvite države. Če to ni mogoče, bi morala imeti vsaka država, ki se zaveže da bo jedrsko energijo uporabljala v civilne namene dostop do jedrskih tehnologij.

Države, ki so članice skupine NSG, pa so mnenja, da politična obveza o miroljubni rabi jedrskih tehnologij ne zadošča, saj lahko države kljub tej obvezi razvijejo jedrsko orožje.

Države NSG pravijo, da jedrske tehnologije ne smejo biti široko dostopne, če pa so že dostopne, pa morajo biti pod nadzorom sistema safeguards, saj lahko tako najbolj služimo neproliferacijskemu interesu (Bailey 1993, 20).

5.6 Varnostna zagotovila

Države želijo jedrsko orožje po navadi pridobiti, ker zaznavajo določeno grožnjo. Ta grožnja je lahko jedrske, biološke, kemične ali pa konvencionalne narave. Države verjamejo, da bodo, če pridobijo jedrsko oborožitveno sposobnost bolj varne, kar pa seveda ni res. Varnost države se s pridobitvijo jedrskega orožja lahko celo zmanjša. S tem, ko država razvije jedrsko orožje, postane tarča že obstoječih DIJO in jedrsko orožje s strani ene države povzroči grožnje pri drugih, kar lahko vodi v oboroževalno tekmo.

V tem pogledu so lahko varnostna zagotovila zelo učinkovita, saj povečajo varnost države in na ta način tudi zmanjšajo možnost za jedrsko širjenje. Mnoge DNJO, ki so se odpovedale lastni jedrski oborožitvi v zameno zahtevajo varnostna zagotovila. Varnostna zagotovila so lahko negativna ali pa pozitivna.

Pri negativnem varnostnem zagotovitju DNJO od petih legitimnih nosilk jedrskega orožja zahtevajo, da se to orožje proti njim ne uporabi, oziroma, da se z njim ne grozi. Vseh pet legitimnih nosilk jedrskega orožja je to unilateralno zagotovilo, kolektivnega zagotovila pa države do sedaj še niso dale.

Pozitivna varnostna zagotovila zagotavljajo državi zaščito v primeru uporabe jedrskega orožja oziroma, v primeru groženj z jedrskim orožjem. Obstaja več oblik pozitivnih varnostnih zagotovil, ena od njih je, da se DNJO priključi zavezništvu. Tako zavezništvo je na primer vojaška organizacija NATO. S pomočjo pozitivnih varnostnih zagotovil so ZDA v preteklosti preprečile jedrsko širjenje pri Tajvanu in Južni Koreji. Pozitivna varnostna zagotovila, s t.i. jedrskim dežnikom s strani ZDA so se v preteklosti pokazala kot učinkovito orodje jedrskega neširjenja. Vloga negativnih varnostnih zagotovil pri preprečevanju jedrskega širjenja je nejasna (Bailey 1993, 87–89; Leeuwen 1995, 2–3).

5.7 Mednarodne pogodbe

Mednarodne pogodbe so vsekakor eden izmed temeljnih stebrov neširjenja jedrskega orožja. Pogodba o celoviti prepovedi jedrskih poskusov (CTBT) iz leta 1996 žal še ni začela veljati, ker je 10 držav še ni ratificiralo. Sprejetje CTBT-ja bi imelo predvsem velik simbolni pomen, saj je danes zanesljivost delovanja jedrskega orožja mogoče preveriti z računalniškimi simulacijami. Zagovorniki CTBT-ja pravijo, da naj bi sprejetje sporazuma preprečilo modernizacijo in izboljšanje jedrskega orožja.

Na podlagi CTBT je bila na Dunaju ustanovljena Organizacija CTBTO (Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty Organization) z mednarodnim opazovalnim sistemom za zaznavanje jedrskih eksplozij, ki vključuje 337 različnih merilnih postaj po vsem svetu.

Precej let si države prizadevajo tudi za novo pogodbo, ki bi prispevala k zmanjšanju količine cepljivih snovi (Fissile Material Cut-off Treaty – FMCT). Ta pogodba bi drugim državam ali posameznim skupinam zmanjšala dosegljivost cepljivih snovi, primernih za orožje (Bailey 1993, 57; Češarek 2007, 97).

5.8 Resolucija VS

Eden izmed mehanizmov krepitve NR je resolucija VS 1540, ki je bila sprejeta aprila leta 2004 s podporo tako Francije, ZDA, kot tudi Velike Britanije. Resolucija od držav zahteva, da uveljavijo takšno zakonodajo, ki bo preprečevala aktivnosti v zvezi s širjenjem orožja za množično uničevanje na njihovem ozemlju. Resolucija eksplicitno prepoveduje tudi vsakršno dajanje podpore nedržavnim akterjem pri njihovih prizadevanjih za pridobitev orožja za množično uničevanje oziroma sredstev za njihov prenos. Razvite države spodbuja, da na tem področju pomagajo državam v razvoju (Allin in drugi 2007, 51).

5.9 PSI (Proliferation Security Initiative)

Eden izmed mehanizmov krepitve NR je tudi PSI. Cilj iniciative PSI je preprečiti širjenje orožja za množično uničevanje in sredstev za njihov prenos v države, ki si prizadevajo za širjenje orožja za množično uničevanje. Gre za t.i. malopridne države. PSI je uradno zaživel 31. maja leta 2003. Predlagatelj PSI-ja pa je bivši ameriški predsednik Bush. Azija predstavlja najbolj pomembno vlogo pri uspehu PSI strategije, saj se v Aziji nahajajo tako dobavitelji kot

tudi prejemniki orožja za množično uničevanje. V azijski regiji se nahajajo tudi glavne morske in zračne poti, po katerih poteka transport orožja za množično uničevanje.

Nekdanja Busheva administracija je do PSI-ja gojila visoka pričakovanja, saj je v letu 2005 PSI predstavljal ključno vlogo za uspeh tako zunanje kot tudi obrambne politike, ameriški kongres pa je v tem letu odobril 50 milijonov dolarjev sredstev za PSI.

Čeprav je pri PSI-ju zaznati napredek, je njegova uveljavitev prinesla tudi mnoge polemike. PSI je bil kritiziran predvsem zaradi pomanjkanja transparentnosti, zaradi prekoračenja če ne celo kršenja norm mednarodnega prava, ter tudi zaradi neučinkovitosti (Valencia 2005, 8).

Prvotni predlog PSI-ja maja 2003 si prizadeva za ustanovitev prostovoljne koalicije obmorskih držav, ki bi s skupnimi močmi ustavljale ladje, ki potujejo v »problematične« države ali pa potujejo iz njih. Te t.i. problematične države, naj bi bile poleg Severne Koreje še Iran, Sudan, Sirija in Kuba. Tudi Libija je bila tudi na seznamu »problematičnih« držav, vse do decembra leta 2003, ko se je odrekla razvoju orožja za množično uničevanje.

Nekateri analitiki upravičeno trdijo, da je PSI bil in da je še vedno namenjen predvsem Severni Koreji, ki predstavlja izmed zgoraj omenjenih držav največjo grožnjo. Ameriška administracija je te navedbe zanimala predvsem zaradi Rusije in Kitajske ter poudarila, da gre pri PSI-ju za globalno iniciativo in da se PSI spopada s širjenjem orožja za množično uničevanje na globalni ravni (Valencia 2005, 26).

Občasno so se pojavile celo bojazni, da se bo PSI razvil v multinacionalno silo, ki bo brez pravega cilja tavalala po zraku in morju ter iskala ilegalno orožje. Zato je tudi Javier Solana visoki predstavnik EU-ja za skupno zunanjo in varnostno politiko poudaril, da mora boj proti širjenju orožja za množično uničevanje potekati v okviru mednarodnega prava (Valencia 2005, 28).

Pri PSI-ju sodelujejo tri vrste udeležencev: skupina enajstih držav, ki je osnovala PSI in njegova načela; tisti, ki so pozneje javno pristopili k PSI-ju in soglašali z njegovimi načeli; ter skupina podpornikov, katerih identiteta in stopnja participacije nista znana. Avgusta leta 2005 je Busheva administracija razpustila jedrno skupino 11 držav snovalcev PSI, saj ta naj ne bi bila več potrebna.

Za PSI so pomembne predvsem tri bistvene aktivnosti:

- Srečanja na katerih razpravljajo in se dogovarjajo o ciljih, metodah in praksah, s katerimi bi ustavili pritok orožja za množično uničevanje, sredstva za njihov prenos ter druge materiale
- Pripravljalne vaje oziroma simulacije, s katerimi krepijo mednarodno sodelovanje in spretnosti pri odkrivanju sumljivega tovora, ter sam zaseg sumljivega tovora - se pravi, orožja za množično uničevanje in sredstva za njihov prenos.
- Dejanske akcije kjer odkrijejo in odvzamejo sumljiv tovor (Valencia 2005, 29).

Ustavljanje ladij in zaplembe sumljivega tovora se dogajajo vse od ustanovitve PSI. Visoki uradniki v Bushevi administraciji so potrdili posamezne zaplembe tovora, vendar pa podrobnosti niso izdali.

Prva uradna skupna vaja PSI-ja se je imenovala *Exercise Pacific Protector*. Izvajala se je 13. in 14. septembra leta 2003 v Koralnem morju. Sodelovale pa so ladje iz Avstralije, Japonske, ZDA, ter francosko letalo (Valencia 2005, 30).

Na začetku maja leta 2003 je imela PSI iniciativa 11 članov, danes jih ima 95, članica je tudi Slovenija. Iz Azije sta pomembni članici Južna Koreja in Japonska.

Dejstvo je, da je ameriška politika do neširjenja jedrskega orožja in s tem tudi politika PSI-ja protislovna. Ker PSI ne zadeva držav kot so Izrael, Indija in Pakistan, se zdi, da je bolj pomembno katera država ima jedrsko orožje, ne pa jedrsko orožje samo.

Da bi se sodelovanje držav in učinkovitost PSI-ja še okrepila, bi se morale ZDA izogniti dvojnemu merilu in vse države obravnavati enakopravno; delovanje PSI bi moralo biti bolj transparentno; potrebno bi bilo vzpostaviti neodvisno mednarodno organizacijo pod okriljem ZN, ki bi nadzirala delovanje PSI-ja (Valencia 2005, 69–73).

5.10 GTRI

Že nekaj let je v ospredju tudi Pobuda za zmanjšanje globalne grožnje (Global Threat Reduction Initiative – GTRI), ki jo vodita ZDA in Rusija, vključena je tudi IAEA. Gre za zmanjševanje količine visoko obogatene urana v raziskovalnih reaktorjih. Želje in pričakovanja so, da bi se čim več tega urana vrnilo v države, od koder izvirajo jedrske snovi, raziskovalni reaktorji pa naj bi obratovali z nizko obogatenim uranom, ki ni primeren za

izdelavo jedrskega orožja. V zadnjih dveh letih je bilo več takšnih akcij in pošiljk iz različnih delov sveta, iz Argentine, Češke, Latvije, Nemčije, Poljske, Uzbekistana in drugih držav (Češarek 2007, 98).

5.11 Vojaško posredovanje

V skrajnem primeru, ko jedrskega širjenja ni mogoče preprečiti z drugimi sredstvi, je treba razmisliti tudi o možnosti vojaškega posredovanja s strani ene države, skupine držav ali s strani mednarodne skupnosti.

Ko je Izrael junija leta 1981 bombardiral iraški jedrski reaktor, je zaustavil Iraške jedrske ambicije, vendar samo začasno. Sami motivi za izgradnjo jedrskega orožja se pri državi, ki ji grozijo z vojaško silo najverjetneje ne bodo spremenili.

Jedrsko širjenje najbolj učinkovito preprečimo tako, da odstranimo motive, ki ženejo državo v razvoj jedrskega orožja. Država mora biti prepričana, da posedovanje jedrskega orožja ni v njenem interesu (Bailey 1993, 97, 107).

5.12 Politika dvojnih meril?

Kapur ugotavlja, da pri mednarodnem jedrskem redu prihaja do protislovja med neproliferacijsko normo in drugimi strateškimi interesi ključnih držav. Neproliferacija med strateškimi interesi velesil ni vedno na prvem mestu. Zato pogosto govorimo o strategiji selektivne proliferacije oziroma strategiji selektivne neproliferacije (Kapur 2000, 255).

Gre za politiko dvojnih meril s strani velesil. Država glede vprašanja jedrskega širjenja ne odreagira vedno enako. Če gre za zaveznika država reagira drugače, kot če gre na primer za nasprotnika. Osebnostno mislim, da od DIJO ni pošteno, da od DNJO zahtevajo, naj se odpovejo razvoju jedrskega orožja, če se mu same ne nameravajo odpovedati.

Politika neširjenja jedrskega orožja in drugih oblik orožja za množično uničevanje bo uspešna le, če bodo države med seboj sodelovale, sodelovanje med državami je namreč nujno, če želimo ustaviti jedrsko širjenje. Da bo NR uspešen, je treba državam ki želijo pridobiti jedrsko orožje zagotoviti varnost. Izboljšanje varnosti lahko omeji ali pa celo ustavi jedrsko širjenje. Varnost bi lahko izboljšali z regionalnimi dogovori, kjer bi se vojaški nasprotniki obojestransko odpovedali jedrskemu orožju. Pomembna je seveda tudi transparentnost in

medsebojno zaupanje med državami, treba pa je zmanjšati tudi verjetnost konvencionalne vojne (Forsberg in drugi 1995, 95–109).

Baileyjeva meni, da NR lahko upočasni širjenje jedrskega orožja in širjenje tehnologij, ki je potrebna za razvoj orožja, vendar pa jedrskega širjenja ni povsem ustavil in ga tudi ne bo mogel povsem ustaviti. Država, ki se počuti ogroženo in ki je trdno odločena izdelati jedrsko orožje in ima hkrati potrebna sredstva in znanje bo jedrsko orožje tudi izdelala (Bailey 1993, 105).

Dejstvo je, da se je NR soočal in se še vedno sooča s težavami kot je nesodelovanje nekaterih ključnih držav in sicer Indije, Izraela in Pakistana. NR pa se sooča tudi s kljubovanjem s strani držav članic režima–Iran.

Da bi ustavili jedrsko širjenje, bi se morale jedrskemu orožju odpovedati tudi DIJO. Potrebno bi bilo vzpostaviti učinkovit abolicionistični režim, saj brez pravega napredka na področju jedrske razorožitve ne bo mogoče omejiti širjenja jedrskega orožja.

6 ABOLICIONISTIČNI REŽIM

Dokler imamo jedrski arzenal, obstaja nevarnost uporabe jedrskega orožja, kar bi imelo katastrofalne posledice. Odprava jedrskega orožja ni možna, če nimamo razvite alternative jedrskemu statusu quo, zato je treba politike in državljane držav z jedrskim orožjem prepričati, da je odprava jedrskega orožja v njihovem interesu – abolicionizem ni mogoč brez široke podpore državljanov, tudi če se zanj prizadevajo politične elite. O razorožitvi se morajo pogovarjati uradniki in strokovnjaki tako iz DIJO, kot tudi iz DNJO, saj neširjenje in uničenje jedrskega orožja ne moreta biti uspešna brez sodelovanja DNJO.

Jedrski abolicionizem predstavlja tehnični in politični problem. Denuklearizacija zahteva tehnično primerna varnostna merila, institucije ter postopke, s katerimi bi zagotavljali in vzdrževali varnost. Dejstvo pa je, da samo s političnim konsenzom lahko pridemo do abolicionizma. Vedeti moramo, da predstavlja jedrsko orožje politični problem, ki ga je možno rešiti samo v polju političnega.

Da bi bila denuklearizacija politično sprejemljiva bi bilo potrebno zagotoviti transparentnost, omejiti oborožene sile ter vzpostaviti učinkovito kolektivno varnost in zagotoviti, da bi se skupne oborožene sile uporabile, če bi bila ogrožena varnost abolicionističnega režima.

Denuklearizacija kot cilj ni precedenčni primer, izvira iz dveh ambicioznih naporov. Prvi, ki pa je danes že opuščen seže v leto 1946. Gre za Acheson-Lilienthal report, ki je bil neke vrste načrt za denuklearizacijo. Drugo množično prizadevanje za denuklearizacijo pa predstavlja PNJO. Prizadevanja v okviru PNJO še trajajo (Larkin 2008, ix-xvii).

6.1 PROBLEMI RELEVANTNI ZA ABOLICIONIZEM

6.1.1 Skrito in nevrnjeno orožje

Kako lahko jedrske konice uspešno prikrivamo?

Država imetnica jedrskega orožja, ki je že privolila v uničenje ali izročitev vseh jedrskih konic lahko orožje zadrži in prikriva njegov obstoj. Prikritje orožja je lahko uradno, nepooblaščen ali pa do tega pride po nesreči. Če do prikritja orožja pride po nesreči, je potrebno, da se po odkritju nepravilnosti napake priznajo ter odpravijo, orožje pa je treba takoj izročiti.

Nepooblaščenno zadržanje orožja namiguje na obstoj skupine, ki ima namen skriti jedrske konice. V najboljšem, a kljub temu nevarnem primeru, bi lahko skupina želela ohraniti zgolj modele jedrskega orožja, da bi jedrsko orožje rekonstruirala in uporabila v prihodnosti.

Namerno zavajanje države, kljub temu da je podpisala sporazum o uničenju jedrskega orožja pa bi pomenilo še bolj pereč problem. Država bi lahko zadržala določeno število jedrskih konic iz strahu, da bi goljufale tudi druge države. Zadrževanje pa je najbolj pereč problem v primeru, če bi država namerno zavajala druge države, da bi dosegla nadvlado, ker bi edina imela jedrsko orožje ostale države pa bi se mu odpovedale.

Jedrske konice je mogoče zadržati samo v primeru nepopolnega in nezanesljivega štetja in kontrole ter če država namenoma predstavi napačne podatke. Zanesljiv sistem štetja jedrskega orožja bi moral identificirati vsak kos jedrskega orožja posebej in za vsak kos orožja tudi zagotoviti varnost in nadzor. Sistem bi moral vsebovati tudi podatke o tem, kje se določena jedrska konica nahaja, saj morajo države, ki želijo imeti nadzor nad svojim jedrskim arzenalom vedeti, kje orožje je.

Kako lahko pride do neuspeha sistema?

- 1) Prikrita proizvodnja
- 2) Prikrit umik orožja z mesta proizvodnje preden je evidentirano oz. registrirano
- 3) Prikrita diverzija po procesu proizvodnje (na primer nepooblaščenno diverzija orožja pod privatno skrbništvo)
- 4) Orožje je določeno za uničenje, vendar se ne uniči ampak se skrivoma uskladišči
- 5) Kraja jedrske konice oziroma jedrskih konic (Larkin 2008, 9–11).

6.1.2 Jedrski terorizem

Eden od glavnih razlogov, da skuša mednarodna skupnost omejiti širjenje jedrskega orožja, je nedvomno nevarnost jedrskega terorizma.

Frost ugotavlja, da do sedaj ni nobenih konkretnih dokazov za en sam primer, v katerem bi bila pomembna količina cepljivega materiala, – ki je potreben za izdelavo jedrskega orožja – nezakonito dobavljena teroristom, kriminalcem ali komurkoli drugemu. Vendar pa to še ni razlog za zadovoljstvo. Dejstvo je, da bi lahko bila velika količina cepljivega materiala po svetu bolje varovana in dokler cepljivi material ne bo boljše zaščiten bo predstavljal proliferacijsko grožnjo (Frost 2005, 17, 23).

Japonski kult Aum Shinrikyo je najbolj znan po svojem napadu z živčnim plinom sarin na tokijsko podzemno železnico leta 1995. Manj znano pa je, da se je kult zatekel k uporabi kemičnega in biološkega orožja šele potem, ko je zapravil že veliko denarja, a mu kljub temu ni uspelo priti do jedrskega orožja, ki ga je skušal pridobiti v Rusiji – če bi mu to uspelo bi bil kult prvi nedržavni imetnik jedrskega orožja (Frost 2005, 38, 40).

6.1.2.1 Nestabilne države imetnice jedrskega orožja – Pakistan kot primer

V drugi jedrski dobi, ki se je začela s koncem hladne vojne, imajo določene nestabilne države v lasti jedrsko orožje ali pa si prizadevajo, da bi ga pridobile. Ne smemo pozabiti, kako hitro in radikalno se lahko zamenjajo vlade v teh nestabilnih državah. Hitro lahko pride na primer do državnega udara, državljanske vojne in drugih dogodkov, ki bi lahko pripeljali do spremembe režima – v našem primeru v Pakistanu. Tako bi Pakistanski jedrski arzenal lahko prišel v roke Islamskim radikalcem in kaj bi se potem zgodilo, lahko samo ugibamo.

Danes so pakistansko – indijski odnosi sicer stabilni, če pa pride na oblast druga vlada, se lahko ta stabilnost tudi poruši. Tudi če je vlada – v nestabilnih državah, ki imajo jedrsko orožje – odgovorna, ni nujno, da bodo odgovorne tudi naslednje vlade (Walton in Gray 2007, 209–227). Na nevarnost, da bi teroristi pridobili jedrsko orožje v času političnih nemirov v DIJO, se pravi takrat, ko bi v državah potekala revolucija ali pa bi prišlo do državnega udara, opozarjata tudi Ferguson in Potter in dodajata, da je verjetnost, da bi teroristi pridobili jedrsko orožje direktno od države zelo majhna (Ferguson in Potter 2004, 55, 61).

6.1.2.2 Je Al-Qaeda jedrska grožnja?

Al-Qaeda je brez dvoma najbolj znana teroristična organizacija na svetu. Že nekaj časa se zavzema tudi za pridobitev jedrskega orožja. Dokumenti, ki so jih našli v Afganistanu kažejo, da so prizadevanja Al-Qaede, da bi izdelala jedrsko orožje mnogo manj sofisticirana, kot na primer znani državni programi za pridobitev jedrskega orožja. Na podlagi teh dokumentov pa je jasno, da je Al-Qaeda odločena dobiti in tudi uporabiti jedrsko orožje. Frost ugotavlja, da je na podlagi do sedaj zbranih podatkov mogoče zaključiti, da ni nobenega zanesljivega dokaza, da bi bin Laden ali Al-Qaeda imela jedrsko orožje ali zadostno količino cepljivega materiala za izgradnjo jedrskega orožja. Prav tako ni nobenega dokaza, da je imela Al-Qaeda kdaj v preteklosti kaj cepljivega materiala (Frost 2005, 55).

Analitik Graham Allison trdi, da tehnologija in izdatki, ki so potrebni za proizvodnjo cepljivega materiala za teroristične organizacije predstavljajo nepremostljivo oviro. Meni, da teroristične organizacije ne morejo proizvesti oz. pridobiti zadostno količino cepljivega materiala brez varstva in pomoči države (Dokos 2009, 166).

Če so teroristi res pridobili jedrsko orožje takoj po razpadu Sovjetske Zveze in če imajo teroristi res jedrsko orožje kot trdijo nekateri, zakaj tega niso nikoli pokazali oziroma dali vedeti, se sprašuje Frost. Dejstvo je, da jedrsko oborožitvena sposobnost zahteva ogromno sredstev in časa. Izgradnja funkcionalnega jedrskega orožja prav gotovo presega zmožnosti katerekoli znane teroristične organizacije (Frost 2005, 22, 41).

Strokovnjak za terorizem Brian Jenkins pa namiguje, da jedrski terorizem ni tako priljubljen in enostaven kot si pogosto predstavljamo. To trditev pa potrjuje tudi dejstvo, da kljub intenzivni teroristični aktivnosti po svetu v zadnjih tridesetih letih in kljub številnim svarilom do jedrskega terorizma do sedaj še ni prišlo (Dokos 2009, 71).

6.1.3 Skrivni jedrski program

Na hitro se zdi, da bi bil svet brez jedrskega orožja po naravi nevarnejši, saj bi jedrski program manjših razsežnosti lahko ostal neodkrit. Ta trditev ne drži in sicer iz dveh razlogov. Prvič, skriti jedrski program velikih razsežnosti je izjemno težko. Do sedaj je bil vsak jedrski program odkrit, kljub temu, da je bil izvajan v tajnosti. Drug močan argument pa je ta, da država ne more postati jedrska velesila z izgradnjo samo majhnega števila jedrskih konic. V večji meri ko država proizvaja jedrsko orožje večja je verjetnost, da bo prišlo do razkritja jedrskega programa. Država z majhnim številom jedrskih konic lahko postane tarča preemtivnega¹ konvencionalnega napada. Logika jedrskega zastraševanja pa bo delovala samo takrat, ko bo imela nova država, ki je imetnica jedrskega orožja, dovolj tega orožja za povračilni napad, se pravi ko bo sposobna zadati povračilni jedrski udarec.

---

¹ Preemtivni napad¹ je po strateški teoriji vrsta napada, ki je posledica ocene, da je nasprotnikov napad neizogiben, zato je treba nasprotnika v njegovi meri prehiteti in si na ta način pridobiti prednost. V bistvu gre za preventivni napad v pospešeni obliki. Pri preventivnem napadu se za razliko od preemtivnega napada vojna še ne ocenjuje za neizbežno (Lubi 1999: 31).

Če potegnemo vzporednice med svetovoma z jedrskim orožjem in brez jedrskega orožja ter primerjamo stopnjo tveganja lahko ugotovimo, da bodo tudi v svetu brez jedrskega orožja nevarnosti. Toda glavne nevarnosti, ki bodo ogrožale varnost v svetu brez jedrskega orožja so prisotne že sedaj. Danes v času, ko še imamo jedrsko orožje, je pomembno, da onemogočimo trgovanje z jedrskim orožjem na črnem trgu.

Če hipotetično postavimo trditev, da obstaja nevarnost, čeprav majhna, da država prikrito zgradi jedrsko orožje in potem z njim grozi drugim lahko mirno rečemo, da je nemogoče, da bi se to zgodilo v praksi in sicer zaradi kar nekaj prepričljivih razlogov.

Ohraniti skrivni jedrski program v tajnosti je izjemno težko, posebej za daljše obdobje. Priprave jedrskega orožja za vojaško uporabo pa zahtevajo dejavnosti, ki jih ni mogoče izvajati v strogi tajnosti in tako se vsaka država prej ali slej izpostavi razkritju s strani drugih držav. Vsak vojaški jedrski program je bil začel v tajnosti, vendar pa so bili na koncu vsi odkriti. Nekateri jedrski programi so bili prekinjeni še preden so jih drugi potrdili oz. razkrili (Larkin 2008, 13–16).

6.1.4 Skupna sočasna odločitev

Vse države z jedrsko oborožitvijo, bi se morale sočasno odločiti za abolicionizem. Vendar pa to predstavlja politični in tudi tehnični problem. Kar se tiče političnega vidika, bi morale države doseči primeren sporazum, ki bi se ga držala vsaka vlada in tudi prihodnje vlade. Sočasna odločitev za opustitev jedrskega orožja pa bo mogoča le, če bodo države prepričane, da je abolicionizem v njihovem interesu. S tehničnega vidika pa je potrebno definirati dejanske korake s katerimi bi dosegli simultani abolicionizem ter rešili probleme redukcije, skrbništva, štetja, skladiščenja ter varnosti jedrskega orožja (Larkin 2008, 97–100).

6.2 POMISLEKI IN OVIRE

6.2.1 Ugovor, da se jedrsko orožje ne uporablja samo za zastraševanje

Zagovorniki jedrskega orožja trdijo, da se to uporablja za različne namene ne samo za zastraševanje in sicer v vojaški namen, inženirski namen ter za znanstvene raziskave (Larkin 2008, 115).

Bombardiranje Hirošime in Nagasakija je bila uporaba jedrskega orožja v vojaški namen, taktični izstrelki pa so skonstruirani za namen vojskovanja.

Trditev, da jedrsko orožje potrebujemo, ker odvrta države od vodenja večjih konvencionalnih vojn, ravno tako ne drži povsem, saj so se konvencionalne vojne dogajale kljub temu, da so države imele jedrsko orožje. Na primer vojna v Koreji, Vietnamu, Afganistanu. Za inženirske namene pride uporaba jedrskega orožja v poštev za premikanje in preoblikovanje Zemlje s t.i. »miroljubnimi« jedrskimi eksplozijami. Jedrsko orožje naj bi bilo po mnenju ameriške vesoljske agencije NASA učinkovito tudi za spremembo smeri asteroida v primeru, če bi ta kdaj ogrožal Zemljo pa še to samo v redkih in nenavadnih primerih (Larkin 2008, 123).

6.2.2 Pomislek da bo abolicionistični režim neučinkovit

Pomislek, da bo abolicionistični režim neučinkovit je nemogoče tako potrditi kot tudi zanikati, ker je to za zdaj še stvar prihodnosti. V vsakem primeru pa bo učinkovitost oziroma neučinkovitost abolicionističnega režima odvisna od političnih odločitev (Larkin 2008, 143).

6.2.3 Ugovor, da se lahko z jedrskim orožjem varno in razumno upravlja

To, da smo se do sedaj izognili jedrski vojni in pa nenačrtovanim jedrskim eksplozijam ni zadosten razlog, da bi lahko rekli, da z jedrskim orožjem varno upravljamo. Radiacijo, nesreče, grožnje uporabe jedrskega orožja ter razne druge negotovosti ne more preprečiti noben še tako varen sistem upravljanja z jedrskim orožjem (Larkin 2008, 147).

6.2.4 Ravnotežje v konvencionalni oborožitvi

Rusija in Kitajska se bosta želeli prepričati, da se relativna moč ZDA po prepovedi jedrskega orožja ne bo povečala. To zagotovilo bodo želele dobiti že v zgodnji fazi procesa zmanjševanja jedrskega orožja. Podobne skrbi pa bodo nedvomno imele tudi druge države (Perkovich in Acton 2008, 24).

Kolektivna prepoved jedrskega orožja s strani DIJO ne bo možna, dokler ne bodo razrešeni ali pa vsaj trajno stabilizirani konflikti glede Tajvana, Kašmirja, ustanovitve Palestinske države ter konflikti na ruski periferiji. Vprašanja glede suverenosti nad temi območji vpletene države smatrajo za svoje notranje zadeve. Jedrsko orožje vpletene države ohranjajo tudi zato, da ne bi bili ti spori glede suverenosti nad temi območji razrešeni proti njihovim interesom (Perkovich in Acton 2008, 27–28).

Mednarodna skupnost bi lahko pripravljenost za spremembe na področju razoroževanja pokazala tako, da bi protizakonito širjenje jedrskega orožja uveljavila kot zločin mednarodnih razsežnosti. S tem bi mednarodna skupnost pospešila jedrsko razoroževanje. Suženjstvo, piratstvo in ugrabitve letal danes veljajo za mednarodni zločin, medtem ko širjenje jedrskega orožja to za zdaj še ni. Zato teh, ki širijo jedrsko orožje ni mogoče aretirati ali pa proti njim izvajati kazenski pregon (Perkovich in Acton 2008, 38).

6.3 VERIFIKACIJA

Uspešen verifikacijski sistem mora biti sposoben zaznati kršitev abolicionističnega režima oziroma namero države, da se ponovno oboroži. Zagotovilo, da države jedrskih konic in njihovih sestavnih delov ne bodo mogle več uporabiti, bi moral biti osnovni cilj verifikacije.

Vsak abolicionistični sporazum bi moral zagotoviti, da se jedrsko-oborožitveni kompleksi držav ne uporabljajo za izdelovanje jedrskega orožja. To bi lahko dosegli tako, da bi jedrsko-oborožitvene komplekse uničili, zaprli ali pa spremenili tako, da bi se le-ti uporabljali v kakšen drug legitimen namen.

Nedvomno bi morali v procesu uničevanja jedrskega orožja preprečiti, da bi se kakšna jedrska konica skrila ter se tako izognila uničenju. Da bi to preprečili, bi morale biti jedrske konice v posebnih kontejnerjih, ki bi bili zapečateni s posebnim mehanizmom. Ta mehanizem bi omogočil, da bi bilo nepooblaščno odpiranje kontejnerjev odkrito.

Cepljivi material, ki bi ga dobili v procesu uničevanja jedrskega orožja bi spremenili v takšne oblike, da pomembne informacije kot so (oblika, masa in tehnika izdelave), ne bi mogli takoj povzeti. Cepljivi material bi bil pod nadzorom standardnega mednarodnega zaščitnega sistema, nejedrske komponente bojnih konic pa bi uničili.

Proces verifikacije bi se moral začeti, ko bojno konico ločimo od njenega prenosnega sredstva, zaključil pa naj bi se, ko bi bil cepljivi material iz bojne konice uskladiščen in pod nadzorom mednarodnega zaščitnega sistema.

Odkritje skritih jedrskih konic in skritega cepljivega materiala, predstavlja za abolicionistični režim mnogo večji izziv, kot pa uničenje evidentiranega orožja in cepljivega materiala. Ena od možnosti, ki bi omogočila, da se odkrijejo morebitne neevidentirane zaloge jedrskega orožja, oziroma cepljivega materiala je ta, da primerjamo preteklo produkcijo cepljivega materiala s trenutnimi zalogami cepljivega materiala. S tem bi dosegli dve ključni stvari pri

abolicionističnem procesu. Prvič, med državami bi se vzpostavili pogoji za okrepitev zaupanja. Države bi se na ta način prepričale, da nihče nima skritih zalog cepljivega materiala, oziroma skritih bojnih glav. Kot drugo, z natančnim popisom trenutnih zalog cepljivega materiala bi ustvarili osnovo za preprečitev diverzije tudi v prihodnje. Poleg tega bi z natančnim popisom trenutnih zalog lažje preprečili oziroma odkrili vsako morebitno krajo cepljivega materiala. S tem bi posledično preprečili tudi širjenje jedrskega orožja in jedrski terorizem.

V okviru današnjih varnostnih standardov si IAEA prizadeva odkriti diverzijo t.i. »pomembne kvantitete« jedrskega materiala. Pomembna kvantiteta je definirana kot približna količina jedrskega materiala, ki že omogoča izdelavo jedrske bombe. Ta meja je trenutno 25 kg v primeru da gre za VOU in 8 kg če gre za plutonij. Produkcija VOU v ZDA in Rusiji se ocenjuje na več stotin ton. Da bi bila verifikacija ameriških in ruskih zalog VOU v skladu z merili IAEA, bi morala biti napaka pri merjenju manjša kot 0,01%, kar pa je v praksi seveda nemogoče doseči.

Izvrstno ilustracijo opisanega problema in možne posledice za proces razoroževanja lahko vidimo na primeru Velike Britanije in ZDA. Ti dve državi sta v zadnjih 15 letih večkrat evidentirali svoj cepljivi material. Rezultati evidentiranja cepljivega materiala so prikazani v spodnji tabeli.

Tabela 6.1: Ameriške in britanske zaloge VOU in plutonija med leti 1994 in 2002

	Velika Britanija		ZDA	
	Plutonij (v tonah)	VOU (v tonah)	Plutonij (v tonah)	VOU (tone izotopa U-235)
Evidentirana količina s strani države	3.22	21.64	102.3	623.5
Dejanske zaloge	3.51	21.86	99.5	620.3
Material ki manjka	-0.29	-0.22	2.8	3.2
Material, ki ga ni možno verificirati	>0.2	>0.6	>3.4	>10

Vir: (Perkovich in Acton 2008, 55).

Tabela prikazuje rezultate VB in ZDA, ki sta evidentirali produkcijo in zaloge VOU in plutonija med leti 1994 in 2002. Evidentiranje je bilo izvedeno na naslednje datume: 31

marec 1999 (plutonij VB), 31 marec 2002 (VOU VB), 30 september 1994 (plutonij ZDA), 30 september 1996 (VOU ZDA).

Prva vrstica tabele prikazuje, koliko cepljivega materiala bi morali imeti državi na podlagi lastnih izračunov; druga vrstica prikazuje koliko je dejansko tega cepljivega materiala. Neskladje med tema dvema izračunoma je predstavljeno v tretji vrsti. To je cepljivi material, ki manjka. Na primeru ZDA je cepljivega materiala, ki manjka toliko, da bi z njim lahko zgradili jedrski arzenal z okoli 1000 bojnimi glavami. Za ZDA bi bil pravi izziv, da ostale države prepriča, da ni zadržala nič zalog cepljivega materiala na kakšni skrivni lokaciji. Izračuni Velike Britanije in ZDA, so verjetno med najbolj natančnimi med vsemi DIJO. Odstopanja pri ruskem jedrskem programu so verjetno še mnogo višja. Če vzamemo v obzir vsa ta dejstva, bo Kitajska težko sprejela zagotovilo, da ostale velike sile ne bodo kršile dogovora o popolni prepovedi jedrskega orožja, ter da se ne bodo ponovno oborožile (Perkovich in Acton 2008, 42–55).

6.4 POBUDE ZA DENUKLEARIZACIJO

6.4.1 Cone

Na določenih geografskih območjih je prepovedana ali pa je omejena prisotnost jedrskega orožja. Govorimo o t.i. regionalnih conah, ki jih je za enkrat pet in sicer: Treaty of Tlateloco prepoveduje jedrsko orožje v Latinski Ameriki, Treaty of Rarotonga v Južnem Pacifiku, Treaty of Bangkok v JV Aziji, Treaty of Pelindaba v Afriki in Treaty of Semipalatinsk v centralni Aziji. Mongolija se je sama razglasila za državo brez jedrskega orožja. Antarctic Treaty prepoveduje nameščanje jedrskega orožja na Antarktiki. Ravno tako je s pogodbo prepovedano nameščanje jedrskega orožja na morsko dno in pa tudi nameščanje jedrskega orožja v Zemljino orbito in vesolje.

Pojavljali so se tudi predlogi o ustanovitvi cone na območju Indijskega oceana in na Bližnjem Vzhodu, kjer pa problem predstavlja Izrael s svojim jedrskim arzenalom. Oboji, tako Izrael kot tudi Arabske države podpirajo ustanovitev cone brez jedrskega orožja na Bližnjem Vzhodu, vendar pa med njimi obstaja temeljna razlika. Izrael meni, da se bo o coni na Bližnjem Vzhodu mogoče pogajati takrat, ko bo v regiji zavladal mir. Arabske države pa vztrajajo, da bi pred vzpostavitvijo cone na Bližnjem Vzhodu vse države v regiji morale

pristopiti k PNJO, Izrael namreč ni podpisnik pogodbe (Barnaby 1995, 123–124; Larkin 2008, 187).

Izrael je obkrožen z Arabskimi državami in nekatere od njih mu odrekajo tudi pravico do obstoja. Izraelci vidijo jedrsko orožje kot garancijo za lastno varnost in dokler se razmere v regiji ne izboljšajo jih bo zelo težko prepričati, da se jedrskemu orožju odrečejo. Izmed vseh držav, ki imajo jedrsko orožje, bo Izraelski primer predstavljal največji izziv za vzpostavitev abolicionističnega režima.

V tem trenutku, ko še ne moremo govoriti o globalnem dogovoru o prepovedi rabe jedrskega orožja, predstavljajo cone primer, kako se lahko doseže tak dogovor na regionalni ravni.

6.4.2 The Canberra Commission Report (14. Avgust 1996)

Komisija, ki je bila sklicana s strani Avstralske vlade, je pozvala k uničenju jedrskega orožja. Odprava jedrskega orožja naj bi potekala v več fazah. Da pa bi to lahko storili je potrebno uvesti takojšne ukrepe in sicer: ZDA, Velika Britanija, Francija, Rusija in Kitajska se morajo zavzeti za odpravo jedrskega orožja – to je bilo storjeno 20 maja leta 2000 v okviru konference PNJO; jedrske sile je treba umakniti iz stanja pripravljenosti – so še v pripravljenosti; odstranitev jedrskih bojnih glav iz prenosnih sredstev – jedrsko orožje je nameščeno in pripravljeno; končati z nameščanjem taktičnega jedrskega orožja; prenehanje z jedrskimi poskusi – 5 držav iz jedrskega kluba je podpisalo sporazum CTBT, niso ga pa še vse države ratificirale; nadaljnje zmanjšanje ameriškega in ruskega jedrskega arzenala – sporazum med ameriškim predsednikom Obama in ruskim predsednikom Medvedjevim o zmanjšanju strateških jedrskih konic iz 2200 na 1500 jedrskih konic je obetajoč; sporazum med DIJO o neuporabi jedrskega orožja ter o neuporabi jedrskega orožja proti DNJO - tak sporazum do danes žal še ni podpisan.

Komisija pa se je zavzela še za druge pomembne ukrepe in sicer za preprečitev nadaljnjega jedrskega širjenja, ter za ustavitev proizvodnje cepljivega materiala v oboroževalne namene.

6.4.3 Model Nuclear Weapons Convention

Ta dokument je bil izdan leta 1997. Osnutek za dokument je pripravila skupina pravnikov, znanstvenikov ter tudi strokovnjakov s področja razorožitve. Dokument se ne zavzema le za odpravo jedrskega orožja, temveč obsoja tudi druge oblike orožja za množično uničevanje.

Odgovarja na različna tehnična in politična vprašanja v zvezi z denuklearizacijo (Larkin 2008, 210–211).

6.4.4 Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (PNJO) in New Agenda Coalition

Po 6. členu PNJO se mora vsaka država podpisnica obvezati, da bo vodila pogajanja v dobri veri ter sprejela ukrepe, ki vodijo k prenehanju jedrske oboroževalne tekme. Vsaka država podpisnica si mora prizadevati za popolno jedrsko razorožitev v najkrajšem možnem času v okviru učinkovite mednarodne kontrole.

9. junija 1998 zunanji ministri osmih držav, in sicer: Brazilije, Egipta, Mehike, Nove Zelandije, Južne Afrike, Švedske in Slovenije izdajo skupno deklaracijo z naslovom: »A Nuclear-Weapons-Free World: The Need for a New Agenda.« Podpisniki deklaracije so se zavzeli za spoštovanje PNJO; podpis in ratifikacijo sporazuma CTBT; učinkovito odstranitev cepljivega materiala; za učinkovite ukrepe, ki preprečujejo jedrsko širjenje; za sprejetje ukrepov, ki bi spodbudile države k neuporabi jedrskega orožja; zavzemajo se za politiko brez jedrskega orožja.

Lahko bi rekli, da so DIJO to deklaracijo razumele kot grožnjo, saj je Slovenija kot ena izmed podpisnic koalicije kasneje zaradi močnih ameriških pritiskov in zaradi pogojevanja vstopa v NATO iz koalicije izstopila (Larkin 2008, 219).

6.4.5 Nuclear Threat Initiative (NTI)

NTI je nastala leta 2001 pod pokroviteljstvom ustanovitelja ameriške televizijske mreže CNN Teda Turnerja in s pomočjo bivšega ameriškega senatorja Sama Nunna. Poslanstvo NTI-ja povečati globalno varnost s preprečevanjem jedrskega širjenja in s preprečevanjem drugih oblik orožja za množično uničevanje. NTI ljudem preko spleta posreduje informacije o nevarnostih, ki jih prinašajo vse oblike orožja za množično uničevanje (jedrsko, biološko in kemično). NTI je priskrbel tudi 5 milijonov dolarjev za prenos VOU iz Srbije v Rusijo. Podobne akcije so bile izvedene tudi v Bolgariji in Romuniji (Larkin 2008, 228).

6.5 TEHNIČNI UKREPI

6.5.1 Cepljivi material

Da bi abolicionizem učinkovit moramo vedeti koliko jedrskega orožja je v arzenalih, ter tudi koliko je cepljivega materiala – Plutonija in VOU – ki se uporablja za izgradnjo jedrskega orožja. Po nekaterih ocenah naj bi bilo proti koncu 90. let zalog plutonija za 910 ton in 1300 ton VOU. Moderna nuklearna orožja pa v povprečju vsebujejo 3-4 kg Plutonija in 15 kg VOU (Larkin 2008, 241–242). Da bi bil abolicionistični režim uspešen, je treba vršiti kontrolo nad cepljivim materialom. Abolicionistični režim bi potreboval organ, ki bi nadzoroval cepljivi material – danes je to ena izmed nalog IAEA – saj ta skrbi, da se cepljivi material, ki se uporablja za civilne namene ne bi uporabil v oboroževalne namene. Najboljši način da bi se izognili jedrskemu terorizmu bi bil ta, da bi razredčili uranov izotop ^{235}U z naravnim uranom, dokler ne bi bila vsebnost izotopa ^{235}U manj kot 20%, se pravi tako nizka, da bi bil uran neuporaben za izgradnjo jedrske bombe (Larkin 2008, 381).

6.5.2 Omejevanje konvencionalne oborožitve

Da bi se v svetu brez jedrskega orožja izognili konvencionalnim vojnarn velikih razsežnosti in vojnarn nasploh, bi bilo potrebno omejiti konvencionalne oborožene sile. Oborožene sile se lahko zmanjša enostransko, lahko z regionalnimi dogovori, najbolje pa bi bilo, če bi to storili z globalnim dogovorom med državami. Najboljši model za globalni sporazum med državami glede zmanjšanja oborožitve predstavlja sicer regionalni dogovor t.i. Treaty on Conventional Forces in Europe (CFE). Zmanjšanje oboroženih sil ima dvojni namen: oborožene sile morajo biti tako velike, da bodo lahko zagotavljale notranjo varnost in varovale državo pred napadom druge države in krati tako majhne, da ne bi predstavljale vojaške grožnje za druge države.

Program za razvoj pri ZN je naredil raziskavo koliko sredstev so države porabile za vojsko v letu 1990 in 1999. Rezultati so prikazani v tabeli na naslednji strani.

Tabela 6.2: Delež sredstev ki so ga države porabile za vojsko v letu 1990 in 1999

% GDP	1990	1999
Rusija	12.3	3.8
Bolgarija	4.5	2.8
Poljska	2.7	2.0
ZDA	5.3	3.0
Velika Britanija	4.0	2.5
Nemčija	2.8	1.5

Vir: (Larkin 2008, 364).

Močan ruski padec je razumljiv, saj je do njega prišlo zaradi gospodarskega zloma države. Na splošno je trend jasen, za obdobje po hladni vojni je značilen upad porabe nacionalnih sredstev za namene oboroževanja (Larkin 2008, 363–364).

6.5.3 Upravljanje jedrske industrije v svetu brez jedrskega orožja

Potencialno globalno širjenje jedrske energije v prihodnjih desetletjih s sabo prinaša tudi nevarnost jedrskega širjenja. Da bi jedrsko širjenje preprečili je treba uveljaviti nova zanesljiva pravila za upravljanje in varovanje jedrske energije. Vendar pa DNJO že zdaj izražajo globok odpor do vsakršnih novih pravil, če se DIJO ne lotijo jedrske razorožitve. Hkrati pa DIJO ne bodo pristale na razorožitev, če ne bodo prepričane, da bo jedrsko širjenje ustavljeno z uveljavljanjem strožjih neproliferacijskih pravil.

Mnogi voditelji vidijo v širjenju jedrske gorivnih zmogljivosti na DNJO nevarnost za jedrsko širjenje. Države lahko gorivne zmogljivosti sicer uporabijo v civilne namene, vendar pa se z gorivnimi zmogljivostmi lahko izdelata tudi gorivo za orožje.

Alternativo tradicionalnim varovalnim ukrepom jedrskih objektov predstavlja multinacionalizacija ali pa celo internacionalizacija jedrskih objektov. Pri multinacionalizaciji bi bili jedrski objekti pod upravo skupine držav, pri internacionalizaciji pa bi jedrske objekte opravljalo in imelo v lasti mednarodno telo – to je bilo med drugim zamišljeno že pri načrtu Acheson-Lilienthal iz leta 1946 (Perkovich in Acton 2008, 70–76).

6.5.4 Jedrski hedging

Pojavu, da bi države ohranile nekaj jedrskega orožja, ali pa, da ohranijo zmožnosti za izgradnjo jedrskega orožja pravimo *jedrski hedging* (Perkovich in Acton 2008, 99). Temu pojavu se v času tranzicije kot tudi v času abolicionizma ne bo mogoče nikoli povsem izogniti.

Mnogi avtorji – eden od njih je Roger Speed – so zato predlagali, da bi morale države nekaj jedrskega orožja predati mednarodnemu telesu. To telo bi imelo pooblastila, da uporabi jedrsko orožje, vendar samo v ekstremnih okoliščinah. Speed pravi, da bi se mednarodna jedrska sila ohranila, samo za primere odvrčanja oz. maščevanja proti državi, ki bi skrila ali pa razvila jedrsko orožje. Speed meni, da bi se morale države stalne članice VS, pri tej specifični funkciji odpovedati pravici veta.

Mednarodno kontrolirana jedrska sila bi bila mogoča in zaželena samo v primeru, da bi vse DIJO imele takšno mero medsebojnega zaupanja, da bi bile pripravljene predati nadzor nad njihovimi jedrskimi arzenali drugim akterjem. Stalne članice VS pa bi se pri vprašanjih v zvezi z mednarodno varnostjo morale odpovedati pravici veta.

Ameriški novinar in jedrski analitik Jonathan Schell predlaga izgradnjo *virtualnega jedrskega arzenala*. DIJO bi jedrsko orožje uničile, namesto orožja bi ohranile samo zmožnosti za izdelavo jedrskega orožja v zelo kratkem roku, na primer nekaj tednov. Da pa bi bilo to izvedljivo, bi morale DIJO imeti delavce, proizvodnjo in pa cepljivi material v pripravljenosti. Tako bi »virtualne« imetnice jedrskega orožja imele sposobnost, da hitro rekonstruirajo svoje jedrske arzenale in se zoperstavijo agresorju.

V primeru legitimacije virtualnih jedrskih arzenalov, bi lahko DIJO pokazale več volje za proces razoroževanja. Na virtualni jedrski arzenal lahko gledamo, kot na enega izmed vmesnih korakov na poti proti pravemu abolicionizmu (Perkovich in Acton 2008, 100–104).

6.6 TAKOJŠNJI UKREPI POTREBNI ZA DENUKLEARIZACIJO

6.6.1 Detargeting

Gre za ukrep, ko se ciljna pot jedrskega orožja nastavi na nenaseljena območja na zemeljski površini. Gre za varnostni ukrep in v primeru nenamernega ali pa nepooblaščenega aktiviranja jedrskega orožja bi to orožje eksplodiralo na nenaseljenem območju. Detargeting ne smemo razumeti kot ukrep, ki vodi k razoroževanju, gre izključno za varnostni ukrep (Larkin 2008, 373–374).

6.6.2 Dealerting

Gre za podaljšanje vžigalne vrvice na jedrskem orožju in s tem se poveča tudi čas, ki je potreben za izstrelitev orožja. Pod izrazom dealerting gre za sprejetje naslednjih ukrepov:

- jedrsko orožje odstranimo iz stanja pripravljenosti in ga uskladiščimo
- zavlačevalni ukrep, na primer ločitev bojnih glav od prenosnih sredstev
- jedrsko orožje namestimo tako, da bodo tarče izven dometa
- znižanje stopnje pripravljenosti jedrskega orožja

Ti ukrepi predstavljajo prve korake na poti k abolicionizmu (Larkin 2008, 377–378).

6.6.3 No first use

Ta ukrep si prizadeva omejiti rabo jedrskega orožja samo za namene zastraševanja in na ta način ustvariti pogoje za abolicionizem. Na nek način bi lahko rekli, da gre pri tem ukrepu za negativna varnostna zagotovila – varnostna zagotovila so obdelana v prejšnjem poglavju. Dejstvo je naslednje, če vse DIJO verjamejo, da je edina korist jedrskega orožja zastraševanje in so hkrati tudi mnenja, da je mogoče jedrsko širjenje preprečiti s konvencionalnimi sredstvi, potem imamo ustvarjene vse pogoje za odpravo jedrskega orožja (Larkin 2008, 389).

7 ZAKLJUČEK

Skozi poglavja diplomskega dela, sem poskušal raziskati teme, ki mi bodo v pomoč pri potrjevanju oz. zanikanju hipotez, ki sem jih postavil. Prva hipoteza je, da so prizadevanja za neširjenje jedrskega orožja strateškega pomena za ohranitev neproliferacijskega režima ter v končni fazi tudi za vzpostavitev učinkovitega abolicionističnega režima. To hipotezo lahko potrdim. Dejstvo je, da brez prizadevanj za neširjenje jedrskega orožja ne bi prišlo do vzpostavitve neproliferacijskega režima in brez teh prizadevanj ne bo šlo tudi v prihodnje, če bomo želeli vzpostaviti abolicionistični režim.

Druga hipoteza se glasi, da neproliferacijski režim lahko prepreči širjenje jedrskega orožja. Odgovor na to hipotezo je negativen. Neproliferacijski režim državi, ki je trdno odločena izdelati jedrsko orožje in ima za to potrebna sredstva in znanje tega namreč ne more preprečiti. Neproliferacijski režim lahko samo podaljša čas izgradnje jedrskega orožja ter poveča ekonomske stroške izgradnje orožja ter tako državo odvrne od tega, da bi prestopila jedrski prag.

Tretja hipoteza, ki sem jo postavil pa je, da so prizadevanja za neširjenje jedrskega orožja strateškega pomena, saj preprečujejo nameren oziroma nekontroliran transfer jedrskega materiala in orožja teroristom. To hipotezo lahko potrdim. Z nevarnostjo jedrskega terorizma se bodo države soočale, dokler bo obstajalo jedrsko orožje, oziroma materiali s katerimi se lahko jedrsko orožje izdelata. Res je, da so možnosti, da bi teroristi pridobili oziroma izdelali jedrsko orožje izredno majhne, dejstvo pa je, da moramo nevarnost jedrskega terorizma kljub temu jemati skrajno resno. Države morajo sprejeti ukrepe s katerimi bi se varnost jedrskih arzenalov in cepljivega materiala še izboljšala, saj bi se s tem še zmanjšala možnost, da bi bili teroristi uspešni pri pridobitvi jedrskega orožja oziroma cepljivega materiala. S prizadevanji za neširjenje jedrskega orožja lahko bistveno zmanjšamo verjetnost, da bi teroristi pridobili oziroma izdelali jedrsko orožje.

Za cilj diplomskega dela sem si zadal, da bom preučil mehanizme neproliferacijskega režima ter hkrati skušal ugotoviti kaj vse bi bilo potrebno postoriti za vzpostavitev abolicionističnega režima. Mehanizmi neproliferacijskega režima skušajo preprečiti državam širjenje jedrskega orožja, dejstvo pa je da niso vedno učinkoviti. Razlogov za to je več. Članstvo v neproliferacijskem režimu ni univerzalno. Indija, Izrael in Pakistan niso podpisnice PNJO. Neproliferacijski režim pa se sooča tudi z odstopom določenih članic – Severna Koreja ter s

kljubovanjem določenih držav, ki so članice neproliferacijskega režima – Iran. Delovanje neproliferacijskega režima je pomanjkljivo tudi zaradi tega, ker države mnogokrat zasledujejo svoje lastne interese, ne pa interese neproliferacije. Tako lahko mnogokrat govorimo o selektivni proliferaciji oziroma neproliferaciji.

Dveh dejstev ne moremo prezreti. Prvič, dejstvo je, da se proces nuklearizacije s strani DIJO še ni ustavil, kar dokazujejo vedno novi projekti, ki se izvajajo v vojaških laboratorijih (Larkin 2008, 409). Drugo dejstvo, ki ga ne gre zanemariti pa je jedrsko širjenje. Jedrski klub se je iz petih članov povečal še za štiri člane. Jedrsko oborožitveno sposobnost imata danes tako Indija kot tudi Pakistan, kar dokazujejo jedrski poskusi izvedeni maja leta 1998. Ravno tako ne moremo mimo Severne Koreje in njenih jedrskih poskusov, zadnji je bil izveden maja leta 2009 in seveda Izraela, ki ima ravno tako lastni jedrski arzenal.

Nuklearizacija in jedrsko širjenje tvorita začaran krog. Nuklearizacija spodbuja jedrsko širjenje, jedrsko širjenje pa spodbuja nuklearizacijo. Kako ta začaran krog prekiniti?

Odgovor je preprost *z uničenjem jedrskega orožja*. Vendar pa to ni enostavno in prinaša s seboj mnogo problemov. Dejstvo je, kot sem že napisal, da je denuklearizacija v osnovi politični problem in samo v polju politike lahko dosežemo konsenz, ki je potreben za denuklearizacijo.

Da bi bilo abolicionistični režim mogoče uveljaviti, bi morali voditelji ZDA, Rusije in Kitajske med seboj sodelovati in si dati medsebojna zagotovila glede ključnih vprašanj. Hkrati bi morali voditelji teh držav izboljšati varnostne razmere v SV Aziji, J Aziji in na Bližnjem Vzhodu, kar bi ustavilo tudi jedrsko širitvena prizadevanja v teh regijah in hkrati pospešilo postopno jedrsko razoroževanje.

Ko bo abolicionistični režim enkrat vzpostavljen pa bo predvsem pomembno, da se zagotovi skupna kolektivna varnost, ki bo varovala režim s skupnimi oboroženimi silami v primeru neuspeha politike. Dejstvo je, da bo težko doseči dogovor kako vzpostaviti abolicionistični režim. Dejstvo je, da se bodo nekatere države upirale vzpostavitvi tega režima. Ravno tako je dejstvo, da režim ne bo »odporen« na vse nevarnosti in tveganja. Vendar pa je svet brez jedrskega orožja mogoče doseči ter ga potem ohraniti samo z voljo političnih elit tako DIJO kot držav brez jedrskega orožja ter družbe kot celote. Pomembno je, da se zavedamo, da bo svet brez jedrskega orožja tudi varnejši svet.

8 LITERATURA

- 1) Allin, Dana H., Gilles Andréani, Philippe Errera, in Gary Samore. 2007. *Repairing the damage: possibilities and limits of transatlantic consensus*. Adelphi Paper 389. Abingdon: Routledge.
- 2) Arbatov, Alexei in Vladimir Dvorkin. 2006. *Beyond nuclear deterrence: transforming the U.S.-Russian equation*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- 3) Australian Government Department of Foreign Affairs and trade. 2010. *Poročilo komisije iz Canberre o uničenju jedrskega orožja*. Dostopno prek: <http://www.dfat.gov.au/cc/index.html> (5. september 2010).
- 4) Bailey, Kathleen C. 1993. *Strengthening nuclear non-proliferation*. Boulder: Westview Press.
- 5) Barnaby, Frank. 1995. Israel, the bomb & Peace in the Middle East. V *Beyond the bomb: the extension of the non-proliferation treaty and the future of nuclear weapons*, ur. Huub Jaspers, 116–124. Amsterdam: Transnational Institute: World Information Service on Energy, Greenpeace International.
- 6) Burnie, Shaun. 1995. The IAEA and the NPT Safeguards Regime: An Impossible Task. V *Beyond the bomb: the extension of the non-proliferation treaty and the future of nuclear weapons*, ur. Huub Jaspers, 68–88. Amsterdam: Transnational Institute: World Information Service on Energy, Greenpeace International.
- 7) Češarek, Janez. 2007. Ukrepi za neširjenje jedrskega orožja in varovanje jedrskih snovi. *Bilten slovenske vojske* 9 (2): 93–103.
- 8) Dokos, Thanos P. 2009. cop. 2008. *Countering the proliferation of weapons of mass destruction: NATO and EU options in the Mediterranean and the Middle East*. London, New York, Routledge.
- 9) Domke, William K. 1995. Proliferation, Threat, and Learning: The International and Domestic Structures of Export. V *The Future of the International Nuclear Non-Proliferation Regime*, ur. Marianne van Leeuwen, 205–230. Nijhoff law specials. Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers.
- 10) Ferguson, Charles D. in William C. Potter. 2004. *The four faces of nuclear terrorism*. Monterey (California): Center for Nonproliferation Studies, Monterey Institute of International Studies.
- 11) Fitzpatrick, Mark. 2008. *The Iranian Nuclear Crisis: Avoiding worst-case outcomes*. Adelphi paper 398. Abingdon: Routledge.

- 12) Forsberg, Randall, William Driscoll, Gregory Webb in Jonathan Dean. 1995. *Nonproliferation primer: preventing the spread of nuclear, chemical and biological weapons*. Cambridge, London: MIT Press.
- 13) Frost, Robin M. 2005. *Nuclear terrorism after 9/11*. London: The International Institute for Strategic Studies, New York: Routledge.
- 14) Goldstein, Joshua S. 2003. *International Relations*. New York: Longman.
- 15) Ham, Peter van. 1993. *Managing non-proliferation regimes in the 1990: power, politics and policies*. London: Pinter Publishers, The Royal institute of international affairs.
- 16) Harry S., Jörn R. 1995. IAEA Safeguards and Non-Proliferation. V *The Future of the International Nuclear Non-Proliferation Regime*, ur. Marianne van Leeuwen, 167–203. Nijhoff law specials. Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers.
- 17) International Atomic Energy Agency. 2009. *Poročilo Sveta Guvernerjev organizacije IAEA v zvezi z Iranskim jedrskim programom iz junija 2009*. Dostopno prek: <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2009/gov2009-35.pdf> (28. julij 2009).
- 18) Kapur, Ashok. 2000. New Nuclear States and the International Nuclear Order. V *The Absolute Weapon Revisited: Nuclear Arms and the Emerging International Order*, ur. T. V. Paul, Richard J. Harknett in James J. Wirtz, 237–261. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- 19) Kile, Shannon N. 2005. The Controversy over Iran's nuclear programme. V *Europe and Iran: perspectives on non-proliferation*, ur. Shannon N. Kile, 1–22. Oxford, New York: Oxford University Press.
- 20) Kollert, Roland. 1995. The NPT and the Issue of Latent Proliferation. V *Beyond the bomb: the extension of the non-proliferation treaty and the future of nuclear weapons*, ur. Huub Jaspers, 55–67. Amsterdam: Transnational Institute: World Information Service on Energy, Greenpeace International.
- 21) Larkin, Bruce D. 2008. *Designing Denuclearization: an interpretive encyclopedia*. New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.): Transaction Publishers.
- 22) Leeuwen, Marianne van. 1995. Introduction: The Future of the International Nuclear Non-Proliferation Regime. V *The Future of the International Nuclear Non-Proliferation Regime*, ur. Marianne van Leeuwen, 1–13. Nijhoff law specials. Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers.

- 23) Lubi, Darko. 1999. *Jedrsko širjenje po hladni vojni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 24) McDonough, David S. 2006. *Nuclear superiority: the 'new triad' and the evolution of nuclear strategy*. International Institute for Strategic Studies. Adelphi paper 383. Abingdon, New York: Routledge.
- 25) Mlyn, Eric. 2000. U.S. Nuclear Policy and the End of the Cold War. V *The Absolute Weapon Revisited: Nuclear Arms and the Emerging International Order*, ur. T. V. Paul, Richard J. Harknett in James J. Wirtz, 189–212. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- 26) Müller, Harald, David Fischer in Wolfgang Kötter. 1994. *Nuclear non-proliferation and global order*. Oxford (etc.): Oxford University Press.
- 27) Perkovich, George in James Acton. 2008. *Abolishing nuclear weapons*. Adelphi paper 396. London: Routledge for the International Institute for Strategic Studies.
- 28) *Pogodba o neširjenju jedrskega orožja – Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*. 1968. Dostopno prek: <http://disarmament2.un.org/TreatyStatus.nsf> (15. september 2009).
- 29) Quester, George H. 2000. The Continuing Debate on Minimal Deterrence. V *The Absolute Weapon Revisited: Nuclear Arms and the Emerging International Order*, ur. T. V. Paul, Richard J. Harknett in James J. Wirtz, 167–188. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- 30) RTV Slovenija. 2010. *Nove sankcije Varnostnega Sveta proti Iranu*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/ahmadinedzad-resolucija-je-za-v-smeti-kot-uporabljen-robec/232121> (20. oktober 2010).
- 31) United Nations Office for Disarmament Affairs. 2010. *Sporazumi o omejevanju oboroževanja in sporazumi o razoroževanju – Cone*. Dostopno prek: <http://disarmament.un.org/TreatyStatus.nsf> (20. julij 2010).
- 32) United States Department of Defense. 2010. *Nuclear posture review*. Dostopno prek: <http://www.defense.gov/npr/> (5. oktober 2010).
- 33) Valencia, Mark J. 2005. *The Proliferation Security Initiative: making waves in Asia*. Adelphi paper 376. London: The International Institute for Strategic Studies, New York: Routledge.
- 34) Walton, Dale C. in Gray, Collin S. 2007. The Second Nuclear Age: Nuclear Weapons in the Twenty-first Century. V *Strategy in the contemporary world: an introduction to*

- Strategic Studies*, ur. John Baylis, James Wirtz, Colin S. Gray in Eliot Cohen, 209–227. Oxford, New York: Oxford University Press, druga izdaja.
- 35) Williams, Phil. 2007. Strategy for a New World: combating terrorism and transnational organized crime. V *Strategy in the contemporary world: an introduction to Strategic Studies*, ur. John Baylis, James Wirtz, Colin S. Gray in Eliot Cohen, 192–208. Oxford, New York: Oxford University Press, druga izdaja.
- 36) Wirtz, James J. 2000. Beyond Bipolarity: Prospects for Nuclear Stability after the Cold War. V *The Absolute Weapon Revisited: Nuclear Arms and the Emerging International Order*, ur. T. V. Paul, Richard J. Harknett in James J. Wirtz, 137–165. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- 37) Ziemke, Caroline F. 2000. The National Myth and Strategic Personality of Iran: A Counterproliferation Perspective. V *The Coming Crisis: Nuclear Proliferation, U.S. Interests, and World Order*, ur. Victor A. Utgoff, 87–121. BCSIA Studies in International Security with sponsorship of the Institute for Defense Analyses MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England.